

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

Vývoj a činnost obecní samosprávy v Hulíně v letech 1850 - 1914

Sára Barcuřová

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne:

Podpis

Obsah

1	Úvod.....	4
2	Nástin historického vývoje města Hulína	8
3	Vývoj obecní samosprávy v Předlitavsku.....	14
4	Obecní volby.....	19
4.1	Obecní volby v Hulíně na příkladech v roce 1850, 1886 a 1892	21
5	Hospodaření města, investice a rozpočty města.....	28
5.1	Finanční stránka města Hulína v letech 1850 - 1914.....	30
5.2	Obecní hospodaření a rozvoj města a městské infrastruktury v Hulíně	34
6	Závěr	44
7	Seznam pramenů a literatury.....	45
8	Resumé.....	47
9	Přílohy.....	48

1 Úvod

Téma obecních samospráv se těší již několik let oblibě, ať už je zpracováno na stránkách odborné literatury, či diplomových prací a jeho pojetí se různí. Atraktivita tohoto tématu spočívá v jeho dílčích částech, jež samozřejmě tvoří jeden celek, ale výzkum se může zaměřit na každou zvlášť, byť se navzájem proplétají a doplňují tak reálný obraz života komunální politiky měst. Z tohoto hlediska jsou nejzajímavější především obecní volby a boje o městskou radnici. V českých zemích 19. století nabývají o to víc na intenzitě v případě, že je městská společnost národnostně polarizovaná. Samotné principy voleb, jež se v průběhu 2. poloviny 19. století měnily a přizpůsobovaly požadavkům modernizující společnosti, mohly jednu či druhou stranu zvýhodnit a umocnit tak „boje o radnici“.

Také téma hospodaření měst a obecní finance nezůstává stranou. Z tohoto hlediska stála obecní správa před nelehkým úkolem a rozhodováním, zda investovat a případně tak celou obec zadlužit, nebo si kapitál šetřit a čekat, jaké další požadavky s sebou přinese postupující modernizace. V obou případech byly ale investice nevyhnutelné, především pak investice do městské infrastruktury, kanalizace, elektrifikace, ale také do udržování hygienických norem a sociální otázky. Přitom se obec snažila najít způsob, jak požadavkům doby vyjít vstříc, ale zároveň udržet co nejnižší náklady.

Důležité je u tohoto typu tématu uvést, že každé město se co do svého charakteru a „povahy“ liší. Jiný rozvoj a hospodaření praktikovala čistě průmyslová centra, v nichž se díky četným podnikům kapitál kumuloval a dovoľoval tak dalších investic (i když i zde bylo zapotřebí obecních půjček). Naprosto odlišná a svízelnější situace byla v oblastech agrárních a v menších městech, která měla jen málo vhodných podmínek pro rychlejší rozvoj. Druhá možnost se týká i Hulína, jehož komunální politikou se ve své bakalářské diplomové práci zabývám.

Ve své práci nejprve nastíním krátkou historii města Hulína a jeho polohu v ryze agrární oblasti, v obklopení dvou větších a rozvinutějších měst Přerova a Kroměříže. Nastíním zde hlavní milníky ve vývoji Hulína v letech 1850 - 1914, z nichž některé více rozeberu v následujících kapitolách. Základním prvkem mé práce je nastínění legislativy obecní samosprávy a její vývoj během druhé poloviny 19. století. Téma obecních voleb počínám symbolicky první volbou v Hulíně v roce 1850, k níž se dochovala pouze krátká zmínka v novinách. Oproti tomu k volbám v roce 1892 se dochovalo podstatně více pramenů, z nichž mě bude zajímat následující – početní složení jednotlivých volebních sborů a daňová

poplatnost, socioprofesionální složení napříč všemi volebními sbory a v neposlední řadě také volební účast. Na příkladu voleb z roku 1886 pak demonstrují, jak se jednotlivé úkoly obecní samosprávy, konkrétně investice a výstavba budov, mohly promítnout i do samotných voleb.

Neméně důležitým tématem, týkajícím se obecní samosprávy, je i hospodaření obce a jeho finanční stránka. Nejprve nastíním, která léta byla pro Hulín klíčová a ve kterých město začalo plně investovat do své infrastruktury. V části o rozpočtu se zabývám jak schválenými návrhy rozpočtů na jednotlivé roky, tak na konkrétní příjmy a výdaje zaznamenané v pokladních knihách města. Zároveň rozeberu hlavní položky příjmů, jež si obec mohla stanovit, a hlavní položky výdajů, které pro obec byly nevyhnutelné.

Alfou a omegou pro pochopení obecní samosprávy pro mě bylo několik monografií. Především první díl knihy *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska v letech 1850 – 1914*¹, ve které je jasně a věcně nastíněn legislativní vývoj samosprávy. Druhý stejnojmenný díl sestávající ze dvou svazků mi sloužil především jako předloha k metodologii a postupu při bádání a sestavování mé práce a uvedl mě do problematiky výzkumu obecních samospráv na Moravě (a ve Slezsku).

Zatím nepřekonanou je ovšem na poli dějin správy monografie Janáka a Hledíkové *Dějiny správy v Českých zemích*.² Tato kniha se ovšem zaměřuje na celou správu státu, od jejích počátků ve středověku až do 20. století a pojímá veškeré její složky. Pakliže jsem v jiných monografiích něčemu nerozuměla, pátrala jsem po vysvětlení právě v *Dějínách správy*.

S výkladem obecní legislativy mi také pomohla kniha od Jiřího Pražáka *Rakouské právo veřejné* a k problematice obecních voleb blíže také kniha od Otakara Krejčího *Knih o volbách* a monografie od Jana Čopíka *Proměny a kontinuita české komunální politiky*³.

Faktografické údaje o městě byly doplněny z monografií *Města a městečka v Čechách a na Moravě* a z *Historického místopisu Moravy a Slezska*⁴ (svazek VI).

¹ KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850 – 1914*. Díl I. Ostrava 2007; KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850 – 1914*. Díl II/1 a 2. Ostrava 2008.

² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátku po současnost*. Praha 2007.

³ PRAŽÁK, Jiří: *Rakouské právo veřejné*. Díl I. Právo ústavní, část I. Ústava obecní. Praha 1895; KREJČÍ, Oskar: *Knih o volbách*. Praha 1994; ČOPÍK, Jan: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850-2010)*. Díl I, do roku 1945. Dolní Břežany 2014.

Monografie od Karla Maiera *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850 – 1938*⁵ se podrobněji zabývá hospodařením a investicemi obcí. Čerpala jsem z ní nejen další informace o rozpočtu, ale také proces rozvoje obcí typický pro 19. století a obecní investice do nejn nutnějších a nejzákladnějších věcí. Obdobně jako kniha *Lesk a bída obecních samospráv* i ona pracuje se vzorky několika měst, na nichž demonstuje své závěry (i v tomto případě jde však o města počtem obyvatel zcela převyšující město Hulín, tudíž pracující s jinými daty a fakty).

Kniha *Hulín: město na křižovatkách*⁶ je poměrně novou monografií složenou z dílčích studií o prehistorickém bádání v této lokalitě, o historii města, o kultuře, školství, faře a prvních finančních ústavech v Hulíně. Autoři více méně uvádí i širší historický kontext vytyčených období, čímž názorně propojují jednotlivé události v obci, jako byl například sněm v nedaleké Kroměříži, období neoabsolutismu, průchod vojsk apod., ačkoliv jde o shrnutí spíše stručné. Co se tématu samosprávy týče, jsou zde nastíněny její základní principy. Některé události, o kterých se rozepíšu ve své práci, jsou ovšem ponechány stranou, nebo je na ně nazíráno pouze z faktografického hlediska a nejsou podrobeny hlubšímu výzkumu. Uvážím-li ovšem účel, k jakému tato kniha vznikla, totiž spíše k seznámení širší veřejnosti s celkovou historií obce, nemohu dané monografii nic vytknout. Dále jsem čerpala ze starší monografie o historii města *Hulín: minulost a současnost města*⁷, která byla vydána k příležitosti 750. výročí od první zmínky o městě. Je poněkud stručnější a také režimově místy zabarvená, a jelikož je zakončena rokem 1973/1974, využila jsem jí jen k vedlejším a doplňkovým informacím.

Při zmínce o hulínských cukrovar jsem čerpala kromě již výše zmíněných monografií o historii obce i z článku z Vlastivědného věstníku moravského od Zdeňka Fišera a Vlastimila Úlehly *Rolnický akciový cukrovar v Hulíně (1910 – 2012)*, jenž stručně nastínil historii obou cukrovarů, které na území města stály. Doplňkově jsem také použila bakalářskou práci z brněnské Masarykovy univerzity od Veroniky Dařové *Historie hulínských cukrovarů*⁸.

⁴ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách a na Moravě*. Díl II, H – Kole. Praha 2000; *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek I. Územně správní vývoj státních a společenských institucí a organizací na Moravě a ve Slezsku v letech 1848-1960. Editor Josef BARTOŠ. Ostrava 1966.

⁵ MAIER, Karel: *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850 – 1938*. Praha 2005.

⁶ FIALA, Oldřich a kol.: *Hulín: město na křižovatkách*. Brno 2014.

⁷ BLÁHA, Josef a kol.: *Hulín: dějiny a přítomnost města*. Brno 1974.

⁸ FIŠER, Zdeněk – ÚLEHLA, Vlastimil: *Rolnický akciový cukrovar v Hulíně (1910 – 2012)*. Vlastivědný věstník moravský, č. 1, ročník 59, 2017; DAŘOVÁ, Veronika: *Historie hulínských cukrovarů*. Brno 2012. (Nepublikovaná bakalářská práce).

Vycházela jsem z několika pramenů. V první řadě to byly protokoly z jednání obecního výboru vedené od roku 1855 (potažmo 1867) do začátku první světové války (zápisy samozřejmě pokračují dál, ale už přesahují mnou vytyčené období). První zápisky datované od roku 1855 jsou součástí tzv. *Kroniky města*. Nejspíš ovšem nejde o oficiální protokoly, ale o jejich následné kopie, jelikož nenesou žádné podpisy členů výboru, ani starosty. Ty se objevují až o pár let později. Pod inventárním číslem 10, 11, 12, 13 se nacházejí protokoly z jednání obecního výboru.⁹

Dalším velice zajímavým pramenem, který byl v obou monografiích o městě zcela ignorován, je soubor listin k obecním volbám za rok 1892. I když se pro danou obec zachoval pouze rok 1892, i tak přináší spoustu informací o skladbě obyvatelstva a do určité míry i o jeho přístupu k volbám a komunální politice vůbec.¹⁰

Určitou pozornost budu věnovat i obecnímu hospodaření a financím. Obec musela dříve či později investovat do infrastruktury, či finančně náročnějších projektů jako je například elektrifikace. To do určité míry zasáhlo i do místních voleb a spokojenosti či nespokojenosti obyvatel s vedením obce. V dané kapitole se zaměřím především na položky obecního rozpočtu, který se objevil v knihách zápisů OV v 80. letech 19. století a porovnáám je s přelomem letopočtu, kdy se i samotná obec nacházela v naprosto jiném, modernějším stavu. Mé pozornosti neuniknou ani hlavní účetní knihy, v nichž se zachovaly přesné výše platů, daní, poplatku a nejrůznějších výdajů a příjmů, které během roku zaznamenal správce obecní kasy.¹¹

Ovšem značnou oporou v mém výzkumu jsou především noviny. Tehdejší jediné médium (opomenu-li dopisy, které nebyly většinou určeny široké společnosti) v sobě mnohdy dokáže odrazit alespoň hrubý předobraz jednotlivých konfliktů, se kterými se obecní zastupitelstvo muselo během druhé poloviny 19. století potýkat. Nebo naopak odráží postoje zastupitelů a představených samotných a jejich postoj k postupně se liberalizující a modernizující společnosti. V mém výzkumu čerpám ze dvou důležitých novin a to z Moravské Orlice a Kroměřížských novin, které sice postihují pouze 80. léta 19. století (poté pod jménem Velehrad i léta devadesátá a počátek 20. století), nicméně jejich vydavatelské centrum se nachází nejbližší Hulínu, v městě Kroměříž. Hulín v té době žádné obdobné periodikum nevydával, proto musím čerpat z již miněných novin.

⁹ Státní okresní archiv Kroměříž, fond B-a 27 Archiv města Hulína, i. č. 7, 10 – 13. (Dále jen AHM).

¹⁰ AHM, i. č. 180.

¹¹ AHM, i. č. 273 – 303.

2 Nástin historického vývoje města Hulína

Městečko Hulín se nachází v Hornomoravském úvalu v nynějším Zlínském kraji. Již tato poloha předurčila jeho ryze agrární ráz, který si drželo po celá staletí. Jeho nestarší historie se začala psát v roce 1224 (opomineme-li četné pravěké osídlení), kdy město poprvé figuruje na královské listině. Ve středověku šlo o malé město (statut města získal Hulín ve 13. století) těžící ze své výhodné polohy nedaleké biskupské Kroměříže, na křižovatce obchodních cest. Ve 13. století Hulín přešel do majetku olomouckého biskupství a tudíž spadal pod kroměřížské panství.¹²

V následujících letech Hulín procházel pozvolným rozvojem. Ve městě se nacházel mlýn, lázeň, již zmíněný kostel, hospoda, masný krám a ovocný sad. V 18. století čítalo město na 32 pololáníků, 16 čtvrtláníků, 60 podsedků, 3 polopodsedky a 58 domkařů, zároveň zde provozovalo svou živnost 8 ševců, 6 tkalců, dva řezníci, čtyři krejčí a jeden sedlář a bednář.¹³

Ve 40. letech 19. století uvádí Řehoř Volný ve svém díle o popisu markrabství Moravského, že v Hulíně stálo 273 domů, byl obýván 1 968 obyvateli, z nichž 953 byli muži a 1 015 ženy. Dále se ve městě nalézal hostinec, palírna a dva mlýny.

Revoluce 1848/1849 přinesla mnoho nového, jež více či méně zasáhlo do života hulínských obyvatel. Do společnosti začaly pronikat nové pojmy jako konstituce, volby a svoboda tisku. Pro mnohé obyvatele to však byly pojmy nové a bylo zapotřebí je společnosti nejprve vysvětlit, aby pochopila, co obnáší. Především společnost na venkově jejich významu nerozuměla. Pro ni byla mnohem důležitější otázka roboty a poddanství. Již 7. září panovník potvrdil zrušení roboty a poddanství a říšský sněm projednával princip, na kterém se poddaní budou moci vykoupit za patřičnou náhradu. Debaty o výši a počítání této náhrady byly různé, nakonec ovšem zvítězilo řešení mladého poslance Hanse Kudliča. Byla zřízena vyvazovací komise, jež stanovila jednotlivé výše celkové částky, která měla být splacena vyvazovacímu fondu po dobu 20 let. Třetinu z této částky stát vyvazujícím odpustil, jednu třetinu nahradil sám, tudíž museli poddaní splácet pouze zbylou částku.¹⁴

V odborné literatuře stále figuruje otázka, jak velkou přítěží bylo pro menší a drobné rolníky dvacetileté splácení vyvázání. Dvě knihy zabývající se dějinami města Hulína si v této otázce význačně protiřečí. Miloš Trapl v konkrétní kapitole poukazuje na velké zatížení

¹² BLÁHA, J. a kol.: c. d., s. 21–23.

¹³ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 122.

¹⁴ BĚLINA, Pavel – HLAVÁČKA, Milan – TINKOVÁ, Daniela: *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XIa. Praha 2013, s. 365–366.

drobných rolníků výkupem a zvětšení rozdílů mezi majetnými a chudinou, které bylo příznačné i pro další města. Zdeněk Fišer oproti tomu uvádí, že částka, kterou museli hulínští rolníci zaplatit, nebyla příliš vysoká, a tudíž drobnější plátce nezatěžovala. Své tvrzení podpírá faktem, že z celkové částky 24 921 zl. a 19 kr. museli ve skutečnosti Hulínští zaplatit již zmíněnou třetinu a to rozloženou do dvaceti let.¹⁵

Nejde však o jediný případ, kdy si obě monografie protiřečí. Starší literatura poměrně ostře kritizuje obecní představené, kteří údajně utlačovali nemajetnou část obyvatelstva různými zákazy a nařízeními, o nichž se dovídáme z městské kroniky z 50. – 60. let 19. století. Jednou z takových situací byl zákaz pasení a chování domácích zvířat na veřejném prostranství obce, v čemž M. Trapl vidí útlak chudiny a bezzemků. Z. Fišer tomuto tvrzení odporuje a poukazuje na možnou snahu o dodržování hygienických podmínek v ulicích města.¹⁶

Z tabulky o počtu obyvatel v příloze č. 1 vyplývá, že Hulín nezažil raketový rozvoj a přírůstek obyvatelstva, jak to bylo patrné u větších a průmyslových měst.¹⁷ Už jen svou ne příliš strategickou polohou nám napovídá, že ačkoliv se město nacházelo v úrodné, spíše nížinné oblasti, udrželo si spíše agrární charakter, nežli průmyslový. Ostatně určitou míru industrializace a zakládání nových podniků přineslo až 20. století.

Přesto však Hulín disponoval již v 19. století určitou výhodou oproti jiným menším městům, a to přímým napojením na Ferdinandovu Severní dráhu. Díky ní se Hulín stal pro své okolí na několik desetiletí jedinou železniční stanicí a mnoho živnostníků a firem ji využívalo jako výchozí dopravní (a informační) spojení s okolním světem.

Železniční stanice v Hulíně byla postavena již ve 40. letech 19. století a sehrála svou důležitou roli i při revoluci roku 1848/1849. Autor kapitoly *Konstituce a jiné lapálie (Revoluční léta 1848 – 1849)* v knize *Hulín: Město na křižovatkách* poukázal na dopravní situaci říšských poslanců, kteří se v podzimních měsících roku 1848 sjížděli do nedaleké Kroměříže, aby v revolučním víru rozhodli o budoucí podobě rakouského císařství. Jelikož v té době neexistovalo vedlejší napojení z Hulína do Kroměříže, využívali cestující především hulínských povozníků. Z celé situace město profitovalo i hospodářsky, jelikož vytižené město

¹⁵ BLÁHA, J. a kol.: c. d., s. 64; FIALA, O. a kol.: c. d., s. 158.

¹⁶ BLÁHA, J. a kol.: c. d., s. 64; FIALA, O. a kol.: c. d., s. 155.

¹⁷ Hodnoty v tabulce čerpány z: Historický místopis, s. 226; Města a městečka, s. 344; Hulín, město na křižovatkách, s. 173.

Kroměříž potřebovalo více potravin, pracovní síly apod., aby náhlý příliv osob do města náležitě zaopatřilo.¹⁸

Tuto hegemonii na půdě železnice si Hulín udržel až do roku 1880, kdy bylo napojeno železniční spojení s Kroměříží. O dva roky později následovalo přímé spojení s Bystřicí pod Hostýnem. V roce 1888 se železniční trať rozšířila až do Kojetína a Valašského Meziříčí.¹⁹ Do té doby byl ovšem Hulín spádovou oblastí výše uvedených měst, co se železničního spojení týče.

Ačkoliv tedy na straně města stála výhoda železnice, snižovala městský vývoj blízkost větších a rozvinutějších měst v hulínském okolí. Nejbližší mu bylo jihozápadně situované město Kroměříž, letní arcibiskupské sídlo, které automaticky přitahovalo větší část pozornosti. Od roku 1849 náležela Kroměříž pod Olomoucký kraj a téhož roku se stala sídelním městem okresního hejmanství pro soudní okresy Kojetín, Kroměříž, Přerov a Zdounky. V kratším intermezzu v letech 1855 – 1868 došlo k úpravě názvu a kompetencí okresního hejmanství (v té době nazývaného jako smíšený okresní úřad). Roku 1877 vzniklo samostatné okresní hejmanství v Přerově, který byl od té doby vyčleněn z kroměřížského politického okresu. Z původních 158 obcí v roce 1869 patřilo k okresu Kroměříž v roce 1880 už jen 81. Podoba kroměřížského politického okresu zůstala bez větších změn totožná až do roku 1949.²⁰

V 19. století byla Kroměříž spíše zemědělským městem, nežli průmyslovým, a její důležitost spočívala především v jejím přímém postavení ve vztahu k olomouckému arcibiskupství a také v její úloze správního centra nemalé oblasti. Kromě několika řemeslných zařízení, která ve městě působila po celou dobu 19. století, a rolnického cukrovaru založeného v roce 1869, došlo k většímu rozvoji průmyslu až v prvním desetiletí 20. století, či až v letech po vzniku Československé republiky a tedy mimo moji vytyčenou dobu.

Jinak tomu bylo s městem Přerovem, ležícím cca 18 km severně od Hulína. Přerov se sice napojil na Severní dráhu Ferdinandovu ve stejný rok jako Hulín, ale prodělal v předchozích letech i ve druhé polovině 19. století značně odlišný vývoj. Oproti Kroměříži (i Hulínu) bylo v Přerově založeno jen do pádu monarchie v roce 1918 na deset důležitých, nebo více důležitých strojírenských závodů, přičemž strojírenství nebylo jediné odvětví průmyslu,

¹⁸ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 143, 149.

¹⁹ KUČA, K.: c. d., s. 345.

²⁰ BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska 1850 – 1960*. Svazek VI, okresy Přerov, Hranice, Kroměříž. Ostrava 1978, s. 199.

kteře se v Přerově uchytilo.²¹ Také z hlediska železniční dopravy byl Přerov propojen s dalšími většími (i menšími městy) podstatně dřív – r. 1845 mj. s Prahou (na trati Břeclav – Přerov – Olomouc), r. 1842 s Lipníkem n. Bečvou, ze kterého se trať prodloužila o pět let později až do Ostravy, a ke konci 60. let 19. století započala fungovat železnice ve směru na Brno přes Vyškov, Nezamyslice, Kojetín a Chropyni.²²

Od druhé poloviny 19. století město Hulín zažívalo postupný, ovšem nikoli překotný rozvoj. Nadále si zachovávalo svůj agrární ráz, nicméně se snažilo i otevírat osvětě a modernizaci přicházející zvenčí. Roku 1858 podpořil starosta Jan Horák založení městské knihovny, ve městě se našlo i několik pravidelných odběratelů novin. Roku 1861 byl ve městě založen cukrovar, jeho zakladatelem se stal olomoucký podnikatel Carl Primavesi.

I v Hulíně došlo ve druhé polovině 19. století k zakládání místních spolků. Již roku 1864 byla založena Občanská beseda, roku 1868 spolek Omladina a o dva roky později v Hulíně přibyla Občanská záložna. Důležité je také upozornit na Hospodářskou jednotu záhlinicko-kvasickou, jejímž členem Hulín byl. Tato jednotka působila v regionu jako osvětový spolek pro místní sedláky a rolníky. Představovala jim nejnovější stroje a nářadí pro práci na polích, zakládala školy.²³ V 70. letech přibyl k již existujícím hulínským spolkům sbor hasičů, do jehož řad vstoupilo 42 hulínských občanů. Jeho prvním velitelem se stal Šebestián Zlobický.

K neméně důležitým tématům, jež se týkají obecní samosprávy, patří také školství. Nejstarší zmínka o hulínské škole pochází z roku 1580. Během následujících století si ovšem samotný školský systém prošel řadou obměn, z nichž nejdůležitější bylo zavedení povinné školní docházky v roce 1774 Marií Terezií a tzv. Hasnerův zákon z roku 1869. Tento zákon mj. definoval dva stupně základního vzdělání a to obecnou školu jakožto první stupeň a měšťanskou školu (druhý stupeň).

Až do 90. let 19. století však v Hulíně působila pouze jedna triviální škola, později obecná (národní) škola. Téměř po celou dobu jejího působení se však potýkala s nevyhovujícím prostředím, což v 80. letech iniciovalo výstavbu nové školní budovy. Samotný mírně komplikovaný proces, jež výstavbu školní budovy provázal, více rozebírám ve spojitosti s obecními volbami a obecním rozpočtem. Poukazuje na problematiku obecních

²¹ BARTOŠ, J. a kol.: c. d., svazek VI, s. 39 – 40.

²² KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách a na Moravě*. Díl VI, Pro-Sto. Praha 2000, s. 150.

²³ Tamtéž, s. 166–167.

investic a provázanost jednotlivých složek komunální politiky. Vhodné by bylo doplnit informace o tom, že šlo o pětiletou školu (od roku 1888), jejíž poslední dvě třídy byly rozděleny na chlapeckou a dívčí. O zřízení chlapecké a dívčí měšťanské školy v Hulíně se začalo mluvit počátkem 90. let 19. století. Po zakoupení vhodné budovy a provedení náležitých úprav započalo v hulínské měšťance vyučování pro rok 1894/1895. Do prvního ročníku nastoupilo celkem 112 žáků. Roku 1895 byla měšťanská škola propojena s průmyslovou školou pokračovací.²⁴

Ze skladby obyvatelstva vyplývá, že šlo o ryze české město (viz příloha č. 1). Velmi malou německou komunitu zde tvořili od 40. let zaměstnanci Severní dráhy a od let šedesátých jen výjimečně zaměstnanci Primavesiho cukrovaru. Přesto však proti Němcům a německému národu a zároveň i proti místním Židům vystupovalo kriticky a hlasitě. Kupříkladu v článku v Kroměřížských novinách píše neznámý autor napomenutí místního kavárníka Resnera, který u sebe v kavárně uspořádal menší koncert. „Naši rozmilí a ušlechtilí pěstovatelé myšlenky velkoněmecké vyhodili sobě dne 25. května, jak náleží, z kopejtky,“ uvádí autor hned zpočátku článku, z něhož ovšem není dost patrné, co přesně na zmíněném „koncertování“ se místním nelíbilo. Dále dodává následující: „...radíme p. kavárníku, by podruhé, až přijme zase nějaké koncertisty, napomenul je, že Hulín nachází se ve středu Moravy a ne ve Vídni.“ Dále také dodává, že „společnost naše není knajpa zaflekovaných buršáků.“ Patrně mezi českými a německými obyvateli došlo k menší roztržce. „...každého těšiti nemůže, jestli takovýto přivandrovalý koncertista dovolí sobě urážeti druhou národnost.“ Na to ovšem samotný majitel kavárny Aug. Resner reagoval. Ohradil se, že za proběhnuvší koncert německého pěvce nenese žádnou vinu, jelikož si tak přála místní německá vojenská posádka, nikoliv on sám.²⁵

Hulínské obyvatelstvo se také několikrát zapojilo do různých akcí na podporu českého národa (četné tábory lidu, pořádané i na území Hulína v 60. letech 19. století). Také se uvažovalo o zřízení českého gymnázia ve městě, jelikož díky železničnímu spojení by mohli studenti lépe dojíždět. Volba vhodného místa pro stavbu ale ve výsledku padla na Kroměříž. I tak se hulínští obyvatelé hrdě zapojili do petice za nové české gymnázium.²⁶

²⁴ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 323–326.

²⁵ Kroměřížské noviny, ročník 1, č. 25, 30. 5. 1884 a č. 38, 15. 7. 1884.

²⁶ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 160 – 176.

V obecních volbách se tedy nestřetávaly dvě národnosti a neusilovaly o moci řídit obec, jak tomu bylo v národnostně smíšených lokalitách.²⁷ Jak vysvětlím v kapitole o hulínských volbách, pokud se vyskytly nějaké spory, odehrávaly se mezi českým vedením a voliči a měly spíše finanční podtext. V člancích, z nichž čerpám k obecní volbě roku 1886, je sice patrná snaha zdůraznit národnost protestujících (místní žid, nebo majitel cukrovaru, jenž patřil do německého Spolku moravských cukrovarů), nicméně znovu upozorňuji, že Němců se ve městě vyskytovalo opravdu málo, v řádech desítek.

Závěr 19. století a hlavně počátek století dvacátého byly pro Hulín přelomovými. Právě v tomto období si město prošlo svou modernizací v menším měřítku, odpovídajícímu velikosti města. Změnila se infrastruktura, vybuodovala nová kanalizace, hřbitov, obecní výbor zaměstnávala také zdravotní a sociální otázka, regulace řeky Rusavy a elektrifikace města (daná témata podrobněji rozebírám v dalších kapitolách). Dalo by se tedy říct, že do velké války vstupovalo městečko v novém, modernějším kabátě.²⁸

²⁷ Jako příklad mohu uvést moravskou Litovel, v níž se podařilo českým občanům získat radnici v roce 1899. Dále viz o tomto tématu: VIKTOŘÍK, Michael: *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. století.* In: Časopis matice moravské, ročník 134, č. 1, 2015.

²⁸ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 173 – 188.

3 Vývoj obecní samosprávy v Předlitavsku

Rok 1848 byl pro habsburskou monarchii přelomový. Do té doby centralistický a všem liberalizujícím myšlenkám uzavřený politický systém sice přečkal bouři revolucí a dokázal potlačit jejich nejvážnější ohniska, ovšem za cenu zásadních změn, jež se měly samy po druhou polovinu 19. století dále formovat.

V těch osudných dnech bylo zřejmé, že patrimoniální správa je neudržitelná a uvolní místo konstituci a nové podobě správy. Vytvořit nový, efektivní správní systém nebylo ovšem jednoduché. Politická správa zemí sice mohla být jednoduše převedena na nově vzniklé státní úřady, problém nastal v případě vrchnostenské správy. Ta by musela být svěřena velkému a finančně náročnému počtu úřadů. Vznik samosprávy a svěření jistých pravomocí občanstvu se proto ukázalo jako nejlepší řešení.

Tento typ samosprávy jako první kodifikovalo *Stadionovo prozatímní obecní zřízení*, vydané 20. března 1849. Toto zřízení, počínající slovy: „Základem svobodného státu je svobodná obec,“ rozlišovalo tři typy obcí: místní, okresní a krajské. Pod pojmem obec si v tomto smyslu nejde představit např. vesnici, nýbrž územní korporaci, která převzala určité pravomoci politické správy na sebe. O těchto záležitostech nerozhodovalo státní úřednictvo, nýbrž orgány volené z řad občanstva. Základní jednotkou tohoto modelu správy se staly obce místní, jejichž přirozené a přenesené funkce budu rozebírat dále. Vyším orgánem nad místními obcemi se staly obce okresní. Měly taktéž povahu územní korporace a byly jim přiřknuty přirozené (správa majetku, silnic, zdravotní a hygienické poměry) i přenesené funkce (ubytování vojska, opatření proti závažným nemocem). V jejich čele stál okresní výbor se starostou. Nad nimi byly zřízeny obce zemské. V čele se zemským výborem (jenž řídil hejtman) měly na starost vytváření fondů a ústavů podporujících infrastrukturu země, udržování kulturních institucí. Zemský výbor byl výkonný, orgánem zemského sněmu, kterému byla přenechána legislativa.²⁹

Místní obce se staly nejnižšími články samosprávy. Platilo, že každá místní obec musí přiléhat k určitému okresu a každá osoba musí příslušet k nějaké obci. Obyvatelé měst, městyšů a vesnic byli rozděleni na obecní údy, tedy občany a obecní příslušníky, a cizince.³⁰ Mezi občany se řadili ti, které pojil s obcí určitý vztah – ať už v obci vlastnili nějakou nemovitost, či v ní platili některou z přímých daní. Obecní příslušníci měli v obci domovské

²⁹ ČOPÍK, J: c. d., s. 64–72.

³⁰ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka a kol.: c. d., s. 297–298.

právo, získané buď narozením, obecním usnesením či se na území obce zdržovali delší dobu a získali jej automaticky (u žen k tomu docházelo především sňatkem). Cizinci se v obci sice zdržovali, ale nebyli jejími údy.³¹

V obcích se volily dva samosprávné orgány, souhrnně nazývány jako obecní zastupitelstvo. Prvním orgánem byl obecní výbor, jehož počet členů se odvíjel od počtu oprávněných voličů v obci. Obecní výbor byl volen na tři roky, šlo o kolegiální orgán, který o věcech rozhodoval většinou hlasů. Jeho pravomoc se ale omezovala na usnášecí a dozorčí. Do jeho kompetence spadala volba starosty a radních (tedy členů obecního představenstva), volba obecních komisí (voleny z řad obecního výboru), rozhodování o obecních platech, výkon místních a policejních prací, rozhodnutí o jednacím jazyku obce. Obecní výbor měl určitou moc i nad samotnými obyvateli obce, jelikož mohl přijímat nové osoby do obecního svazku, jmenovat čestné občany (jejichž význam byl patrný především při obecních volbách), uděloval také měšťanské právo. Oproti tomu měl moc vyloučit z obce nejen cizí osoby, ale i společníky obce. Důležitou funkcí obecního výboru bylo právo rozhodovat o hospodaření obce, tedy sestavení obecního rozpočtu, správa majetku a jmění, ustanovení výše obecních poplatků, přírážek a dávek. Do této oblasti spadala i chudinská péče a školní záležitosti.³²

Užším obecním orgánem, voleným z řad obecního výboru bylo obecní představenstvo, sestávající se z purkmistra (obecního představeného, starosty) a radních.³³ Obecní představenstvo rozhodovalo o finančních záležitostech obce – schvalovalo obecní výdaje a rozpočty, kontrolovalo obecní účty apod.

Purkmistr (obecní představený, starosta) měl v rukou výkonnou moc a prováděl usnesení obecního výboru. Reprezentoval obec navenek, v některých případech mohl sám vydávat a regulovat nařízení v oboru místní policie. Jeho povinností stanovenou zákonem bylo předsedat některým obecním komisím, své stálé místo měl především ve volební komisi. Kromě vyplývajících přirozených funkcí vykonával starosta řadu přenesených povinností (např. věci, týkající se politické správy nebo vojenské, finanční a trestní záležitosti).³⁴

³¹ *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek I. Územně správní vývoj státních a společenských institucí a organizací na Moravě a ve Slezsku v letech 1848-1960. Editor Josef BARTOŠ. Ostrava 1966, s. 47.

³² *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek I., s. 51; HLEDÍKOVÁ, Z. a kol.: c. d., s. 298.

³³ Počet radních se v každé obci lišil, ale neměl být zpravidla menší, než dva radní.

³⁴ *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek I., s. 51; HLEDÍKOVÁ, Z. a kol.: c. d., s. 298.

Tento systém obecní samosprávy vešel v platnost roku 1850. Ačkoliv se jevil moderním a decentralizačním a umožnil části obyvatelstva podílet se do jisté míry na komunální politice, ozvaly se kritizující hlasy především z řad šlechty, jakožto majitelů velkostatků. Jejich kritika se týkala pojmu katastrální obec (jež se odvozovala od stabilního katastru zavedeného Josefem II.) a faktu, že velkostatek již nebyl samostatnou jednotkou, ale byl přiřčeněn mnohdy i k několika katastrálním obcím. Zásah do uspořádání velkostatků znamenal konec stavovské společnosti a významné přehodnocení postavení šlechty – ta se sice mohla individuálně zapojit do obecní politiky, musela ovšem akceptovat fakt, že se nyní pohybovala na stejné úrovni, jako její bývalí poddaní.³⁵

Zlom v obecní samosprávě, který ovlivnil i fungování obecního výboru a představenstva, přišel krátce po prvních volbách. Roku 1851 vešly v platnost tzv. *Silvestrovské patenty*, které celou monarchii navrátily zpět k absolutismu. Nastalo období tzv. neoabsolutismu, trvající až do 60. let 19. stol. Tato forma absolutismu byla na rozdíl od předchozích dekád do jisté míry liberálnější, jelikož nepozastavila úplně všechny změny, jež s sebou přinesla revoluce 1848. Nadále pokračovalo vyvazování z poddanského svazku, také byl umožněn určitý vývoj a ukotvení samosprávy v nejnižších územních jednotkách, byť se značnými omezeními. Umožněn byl i rozvoj podnikání. Podnikatelé se mohli od 50. let volně sdružovat v podnikatelských a živnostenských komorách.³⁶

Stadionova ústava byla silvestrovskými patenty zrušena a v platnost vešly *Zásady o organických zařízeních v korunních zemích rakouského císařského státu*. Napříště již jednání obecního výboru nebyla veřejná a k volbám členů obecního výboru a představenstva nedocházelo vůbec. Ti členové, kteří do té doby vykonávali svou funkci, v ní byli potvrzeni i na další symbolické volební období. Pakliže již obecní výbor z důvodů nedostatku členů a náhradníků nebyl usnášeníschopný, mohlo dojít ke jmenování nových členů výboru a to formálně před okresním hejtmanem.

Koncem 50. let se do politického systému habsburské monarchie promítly zahraničněpolitické události natolik, že se opět objevily snahy o postupný přechod k ústavnosti. Prohra Rakouska v roce 1859 na území Apeninského poloostrova znamenala konec tzv. Bachovského absolutismu. Počátek 60. let, konkrétně rok 1861, přinesl novou ústavu Schmerlingovu a nedlouho po ní říšský zákon upravující základní obecní legislativu,

³⁵ BĚLINA, Pavel a kol.: c. d., s. 367–368.

³⁶ BOROVIČKA, Michael – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan Pavel – BĚLINA, Pavel: *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XII.a, 1860-1890. Praha 2012, s. 24.

jenž byl v letech 1863 (pro Slezsko) a 1864 (Morava a Čechy) rozšířen, respektive doplněn konkrétními zemskými zákony. V roce 1861 se uskutečnily historicky druhé volby do obecního výboru a představenstva a do budoucna měli být jmenováni na okresním hejtmanství jen starosta a příslušný počet radních.³⁷ Tento obecní zákon platil bez zásadních změn až do konce monarchie, v českých zemích dokonce i v období první republiky, ačkoliv byl do určité míry doplňován o nová nařízení.³⁸

Říšský zákoník, vydaný roku 1862, rozeznával kromě místní obce i obce okresní a župní (krajské) a zemské. Tímto nařízením vešla obec místní prakticky pod dvojí kontrolu státu a vyšších samosprávních orgánů vyšších obcí. Obcím bylo umožněno se slučovat, dokonce měnit své hranice, ovšem pouze v případě svolení zemského sněmu.

Nově obec rozeznávala dvě skupiny osob a to občany a přespolní. Občané (údobé) se dále dělili na dvě další podskupiny: obecní příslušníci získali v obci domovské právo (inkolát) a obecní společníci, kteří v obci nemuseli mít nutně domovské právo, ale byli s ní spjati určitým vztahem (držení nemovitosti, či živnosti). Oběma těmito podskupinám vyplývala z jejich postavení jistá privilegia. Oproti nim byli přespolní chápáni jako osoby nepatřící ani do jedné z výše uvedených kategorií a neměli tedy žádné výhrady a právo účastnit se obecního života. Jistým specifickým prvkem moravského znění zákona byla kategorie sousedů (spadající do skupiny obecních údu). Zákon sice rozeznával pouze příslušníky, společníky a přespolní, ve městech ovšem existovalo i právo měšťanské, které mělo charakter ryze osobní a které mohl získat pouze příslušník města či městyse. Na moravských vesnicích se toto právo nazývalo právem sousedským.³⁹

Působnost obce byla dvojí – samostatná a přenesená. Pod samostatnou působností se rozumí především právo rozhodovat o obecním majetku a obecních záležitostech za předpokladu dodržování platných zákonů a pod dozorem zemského výboru. Obec nadále mohla rozhodovat o udílení domovského práva a čestného občanství. Pod dozorem obce zůstala také místní policejní agenda. V režii obce zůstala péče o chudinské ústavy a zřizování a udržování škol.⁴⁰

³⁷ BĚLINA, P. a kol.: c. d., s. 379; ČOPIK, J: c. d., s. 28–31.

³⁸ *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek I., s. 49.

³⁹ Tamtéž, s. 49–50; PRAŽÁK, Jiří: *Rakouské právo veřejné*. Díl I. Právo ústavní, část I. Ústava obecní. Praha 1895, s. 140–143.

⁴⁰ HLEDÍKOVÁ, Z. a kol.: c. d., s. 302; *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek I., s. 50.

Při přenesené působnosti se obec částečně podílela na veřejné správě a to do té míry, nakolik jí to dovoľoval říšský a patřičné zemské zákony. Co se agendy vlastní politické správy týče, obce mohly vymáhat školní, církevní a různé obecní příspěvky a platy. Obce měly právo podílet se na volbách do místních a okresních školních rad, do okresních zastupitelstev a figurovaly i při volbách do zemského sněmu a říšské rady. Měly na starost obeznámení obyvatelstva s platnými říšskými i zemskými vyhláškami, varovaly před šířením chorob, nařizovaly očkování obecního dobytka. Přenesené působnosti obce zahrnovaly i civilní sňatky, sčítání lidu aj. Dotýkaly se i vojenských, soudních a finančních záležitostí.⁴¹

Obecní výbor byl opět volen na tříleté volební období, počet jeho členů se na Moravě pohyboval do 30 osob. Ze svého středu volil obecní představenstvo, tedy starostu a odpovídající počet radních. Počet radních stále nesměl být menší než dva, zároveň nesměl být vyšší než třetina členů obecního výboru. K obecnímu výboru byli voleni i náhradníci – jejich počet se odvíjel od počtu výborových členů a neměl překročit jeho polovinu.

Zasedání obecního výboru byla veřejná, řešily se zde především důležitější záležitosti, kdežto obecnímu představenstvu bylo umožněno rozhodovat o běžných věcech.⁴²

⁴¹ HLEDÍKOVÁ, Z. a kol.: c. d., s. 302.

⁴² Tamtéž, s. 301.

4 Obecní volby

K obecním volbám v Hulíně existuje bohužel pouze jeden konkrétní pramen – složka dokumentů k obecním volbám za rok 1892, obsahující seznamy voličů rozdělené do třech voličských sborů i s reklamacemi (kterých ovšem nebylo mnoho) a s výší odváděné daně. Dále jsou zde listiny obsahující voliče, kteří se k volbě dostavili, na nichž jsou zaznamenáni i jimi zvolení kandidáti (každý volič zde ústně zvolil deset jmen, v případě náhradníků pouze pět). Jelikož v době, kterou se zabývám, město nevydávalo své vlastní noviny, zprávy o volebním dění v Hulíně v jiných periodikách vycházejících v okolí nejsou příliš četné. Také v protokolech z jednání obecního výboru nacházíme pouze věcné poznámky o zadání přípravy voleb, splnění slibů nově zvolených členů výboru a představených obce.

Prameny pro hlubší analýzu volební aktivity v obci tedy z dlouhodobějšího hlediska chybí, nicméně mohu uvést, že obec volila s výjimkou prvních voleb roku 1850 a krátkého intermezza v 50. letech 19. století v následujících letech: 1861, 1865, 1867, 1870, 1873, 1877, 1879, 1882, 1886, 1889, 1892, 1895, 1899, 1903, 1906, 1909, 1913.⁴³

Volby do obecního zastupitelstva a obecně volby v habsburské monarchii měly značně rozdílný charakter a podobu, než s jakými máme zkušenost dnes. Součástí zemského obecního řádu byl obecní volební řád, který upravoval pravidla pro volbu obecního výboru a volbu obecního představenstva. Obecní výbor volili s jistými omezeními občané v obci, obecní představenstvo bylo voleno členy výboru.

Právo volit měli čestní občané obce, sousedé obce, příslušníci a společníci obce starší 24 let, kteří v ní platili minimálně 1 zlatý z přímé daně. Výjimku berního censu tvořili církevní osoby, státní úředníci, pensionovaní důstojníci, občané s vysokoškolským titulem, vyšší učitelský personál na obecních školách a oprávnění učitelé ze středních a vyšších škol. Tyto osoby byly označovány jako honorační voliči a zpravidla se objevovali v prvním voličském sboru, ať už v obci danou daň odváděli nebo ne. Volby se v obci mohly účastnit i právnické osoby, které v obci platily přímé daně. Za jistých okolností mohly volit i ženy.⁴⁴ Naopak volit nemohli aktivní vojenští důstojníci, odsouzení, občané, kteří v obci dlužili dávky po dobu delší než jeden rok, nebo jejichž majetek byl právě v konkurzním řízení. V Čechách a ve Slezsku se volilo písemně (a veřejně), na Moravě ústně. Obecní výbor byl volen vždy na tři

⁴³ AHM, i. č. 7 – 13.

⁴⁴ KLADIWA, Pavel: c. d. Díl I., s. 31–32.

roky. Obecní představenstvo sestávající ze starosty a minimálně dvou radních, bylo voleno obecním výborem.

Voličské sbory se sestavovaly podle výše přímých daní, kterou odváděli všichni oprávnění voliči. Nejprve se vyhotovil seznam od nejvyšší placené daně v obci po nejnižší možnou částku. Následně se tento seznam rozdělil na tři sbory tak, aby na každý vycházela zhruba třetina z přímé daně. Každý sbor volil třetinu členů obecního výboru.⁴⁵

Volební právo pro ženy bylo v habsburské monarchii ošetřeno dvojím způsobem – volbou prostřednictvím zákonného zástupce nebo volbou umožněnou prostřednictvím práva zmocněnce. Prvním zmíněným způsobem mohly volit tři typy osob: ty, které z nějakého důvodu neměly způsobilost k právním činům, právnické osoby a provdané ženy, jimž jejich majetek teoreticky umožňoval se voleb zúčastnit. Místo nich ovšem fakticky volili jejich manželé. Pokud došlo k tomu, že žena byla svobodná, ovdovělá či rozvedená (tedy v případě, kdy z určitého důvodu nemohl volit zákonný zástupce), mohla si určit za svého zmocněnce jakoukoli jinou, ovšem k volbám oprávněnou osobu. Formou zmocněnce mohli volit například i vojenští důstojníci a spolumajitelé nemovitostí, samozřejmě pouze za předpokladu, že splňovali podmínky aktivního volebního práva.⁴⁶

Od celkového počtu voličů se odvíjel i počet voleného zastupitelstva do obecního výboru. Obecní řád na Moravě předepisoval počet členů obecního výboru následovně: obce s méně než sto oprávněnými voliči mohly mít 9 členů obecního výboru, obce se 100–200 oprávněnými voliči 12 členů, obce s 201–400 oprávněnými voliči 18 členů, obce s 401–600 oprávněnými voliči 24 členů a konečně obce s počtem voličů nad 600 mohly volit třicetičlenný výbor. V případě, že by zvolený kandidát nemohl zastávat svou funkci, museli být zvoleni tzv. náhradníci, jejichž počet představoval polovinu předepsaných členů výboru.⁴⁷

Je patrné, že volební systém v habsburské monarchii znevýhodňoval řadu obyvatel. Ženy sice mohly volit skrze zplnomocněnce, tím ale mohla být volba zmanipulována. Také rozdělování voličů do tří voličských sborů podle výše odváděné daně se mohlo ukázat jako problémové. Vyloučena byla z obecních voleb komunita těch obyvatel, jejichž výše odváděných daní nepřesáhla minimální předepsaný daňový census. Ve městech, v nichž byla početně zastoupena i německá národnost, mohlo docházet k značnému znevýhodnění českých

⁴⁵ KREJČÍ, O.: c. d., s. 88–89; HLEDÍKOVÁ, Z. a kol.: c. d., s. 301.

⁴⁶ PRAŽÁK, J.: c. d., s. 202–208.

⁴⁷ KLADIWA, P.: c. d., s. 27.

daňových plátců. Ti nemuseli vždy dosáhnout minimálního daňového censu, byť měli v konkrétním městě početnější zastoupení. To vše mohlo ještě podtrhnout nesprávné sestavení volebního seznamu voličů, v němž mohlo dojít ke zkomolení jména, opomíjení oprávněných voličů, rozšiřování seznamu honoračních voličů. Nezřídka také mohlo docházet k nátlaku na voliče a jejich ovlivňování skrze závislé ekonomické postavení, machinacím s pozemky a plnou mocí.⁴⁸

4.1 Obecní volby v Hulíně na příkladech v roce 1850, 1886 a 1892

Historicky první obecní volba proběhla 1. září 1850. V Moravských novinách o ní referoval Bedřich Milota Rozehnal, hulínský rodák, jež se v 60. letech stal starostou v Prostějově a kandidoval i do zemského sněmu. Pro obyvatele to bylo zřejmě velké pozdvižení, poněvadž prý byli rozděleni na dvě strany – měšťané a sedláci. Do roku 1848 (potažmo 1850, který přinesl první volbu) se na řízení obce Hulín podíleli vždy dva měšťané jako první dva představení a z řad sedláků pouze jeden představený. Volby tedy znamenaly naději tento zvyk změnit. Volba byla řízena podkrajským komisařem Křenovským a trvala celý den. V prvním sboru volilo 27 voličů, ve druhém 41 a ve třetím 294. Do obecního výboru mohlo být (a také bylo) zvoleno 18 členů a 9 náhradníků. Tyto volby přinesly jistě zadostiučinění sedlákům, jelikož historicky prvním voleným starostou obce se stal sedlák Florián Obdržálek. Jeho radními pak sedlák Jan Horák a dva měšťané Ignác Rösner a Ignác Fuksa.⁴⁹

Jak jsem již zmínila výše, v 50. letech s nástupem neoabsolutismu volební život neprobíhal. Z této doby nemáme ani konkrétní zprávy o stavbě obecního výboru a představenstva. Je ovšem zřejmé, že zůstalo z větší části stejné, pouze v případě odstoupení či úmrtí zaujal místo jeden z náhradníků. Florián Obdržálek působil jako starosta nejspíš do roku 1856, kdy jej ve funkci nahradil Jan Horák.

Za starostování těchto dvou zmíněných pánů nedošlo k výraznějším událostem. Z útržkovitých záznamů obecního výboru, se dovídáme o různých nařízeních o chovu dobytka a drůbeže a běžných zemědělských věcech.⁵⁰ Významnější etapou 50. let bylo založení městské knihovny v Hulíně, na němž se z části podílel i starosta Jan Horák. Ačkoliv iniciativa

⁴⁸ VIKTOŘÍK, Michael: *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. století.* In: Časopis matice moravské, ročník 134, č. 1, 2015, s. 83–84.

⁴⁹ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 151–152.

⁵⁰ AHM, i. č. 7, *Kronika města Hulína*, 1855–1868.

přišla z církevních kruhů od místního faráře, jmenovitě Vincence Obrátla, přispěl sám starosta 4 zl. na nákup nových knih.⁵¹

Jan Horák ve svém úřadujícím období především dbal na rozvoj obce, díky čemuž si získal mnoho příznivců, ale i mnoho nepřátel. Podle článku v Moravských novinách byl člověkem šlechetným, „pod jehož řízením mnoho dobrého pro obec i školu učiněno bylo.“ Stížností proti němu ovšem přibývalo, on sám několikrát zažádal o propuštění z funkce, které byly ovšem zamítnuty. Roku 1859 konečně došlo k volbě nového starosty, jímž se stal Karel Čáp. Podle autora novinového článku šlo veskrze o šťastnou volbu, jelikož zmíněný měl stejně dobrou pověst, jako jeho předchůdce.⁵²

Z následující tabulky v příloze č. 2 vyplývá, že jednotliví hulínští starostové se až na výjimky neudrželi v úřadě déle, než předepsané tři roky. Pouze tři zástupci – Karel Dočkalík, Karel Dohnal, Josef Omasta a Jan Čáp drželi svůj úřad déle než tři roky, z nich nejvyšší rekord dvanácti let drží Josef Omasta v letech 1906 – 1918.

Karel Dočkalík, který započal svou funkci starosty roku 1879, v ní byl opakovaně volen až do roku 1889, kdy jej na jedno volební období vystřídal Josef Omasta. V roce 1892 byl ale K. Dočkalík zvolen znovu, tentokrát na sedm let.

Jeho starostenské období v 80. letech bylo zatíženo nákladnější investicí do nové školní budovy. Tato investice dokázala obec při obecních volbách v roce 1886 rozštěpit na dva nepřátelské tábory. Ačkoliv to z pramenů a novinových článků přímo nevyplývá, byla rivalita o moc ve věci školských záležitostí ve městech běžná.

Při zřizování nových škol či výstavby školních budov soutěžil o moc zpravidla německý Schulverein a jeho česká protiváha Matice školská. Boj o moc mezi těmito dvěma spolky umožnil především rok 1880, v němž vešla v platnost tzv. Stremayrova jazyková nařízení, která umožnila oddělit české školství od toho německého. Právě 80. léta pak zažívají „boom“ v zakládání především středních škol při větších městech, které je často doprovázeno spory výše jmenovaných spolků.⁵³ Z pramenů ovšem vyplývá, že spor, který se v Hulíně rozhořel v polovině 80. let, měl spíše finanční podtext, nežli nacionální. Ve městě samotném ostatně nebyla žádná německá škola po celou dobu 19. století. Jak ještě dále vysvětlím v textu, hlavním argumentem proti stavbě školy byly vysoké finanční náklady, které by

⁵¹ Moravské noviny, ročník 10, č. 96, 10. 12. 1858.

⁵² Moravské noviny, ročník 11, č. 72, 9. 9. 1859.

⁵³ MAIER, K.: c. d., s. 47–48.

zatižily obecní rozpočet. Obdobná situace nastala v 70. letech 19. století například i v Přerově. Zde nejprve obecní výbor schválil návrh výstavby vyšší české reálky a českého gymnázia, nicméně po odchodu starosty-navrhovatele se proti tomuto návrhu ozvaly protestující hlasy s obdobnými argumenty.⁵⁴

Důvodem pro stavbu nové školy byly nevyhovující prostory původní školní budovy, která nemohla vystačit svými místnostmi postupně se zvedajícimu počtu tříd. Tento problém dospěl svého času do bodu, kdy nově založená třída musela svou výuku odbývat v budově městské radnice. Přesto se ve městě našli tací, kteří ostře vystupovali proti návrhu stavby nové budovy. Článek v *Kroměřížských novinách* ze dne 18. 12. 1885 charakterizoval oba nepřátelské tábory následovně: „... shledáme na jedné straně zastaralé a zkostnatělé předsudky, spojené s podlou mstou a nezřízenou žádostí po brzkém zbohatnutí, na druhé straně občanstvo lnoucí pravou láskou k rodné obci, v ohledu národním uvědomělé, statečné a obětavé...“⁵⁵ Předákem nepřátelského tábora byl podle autora článku hulínský žid, na jehož stranu se přidal mj. i inspektor arcibiskupského velkostatku, který osobně přijel k volbě obecního zastupitelstva, což veřejnost všeobecně pohoršilo.⁵⁶ Tato strana (které se obecně začalo přezdívat „protestanti“) protestovala proti stavbě nové školní budovy až u zemské školské rady, jejíž verdikt nad celým sporem probíralo hulínské zastupitelstvo na jednom z jeho sezení.

Podle pozdějšího památního zápisu v knize z jednání obecního výboru z roku 1890 byly důvody k protestu proti výstavbě nové školní budovy spojeny s vysokými finančními náklady, které měly být pokryty obecní přirážkou. Další, byť jen okrajovou námitkou proti stavbě byla poloha nové budovy, příliš vzdálená od kostela. Tito protestující dokonce sepsali školním úřadům petici, již podepsalo 193 dalších osob (mezi jmény podepsaných údajně figuroval ředitel kroměřížského arcibiskupského velkostatku, hulínský farář a mj. i majitel hulínského cukrovaru M. Primavesi). Kvůli tomuto protestu byla právě započatá stavba přerušena a celé věci se ujala zemská školní rada.⁵⁷

⁵⁴ KLADIWA, P – POKLUDOVÁ, A. – KAFKOVÁ, R.: c. d., svazek II/1, s. 548–549.

⁵⁵ Kroměřížské noviny, 18. 12. 1885, ročník 2, č. 103, 18. 12. 1885.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ AMH, i. č. 11, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 28. 4. 1890.

Ta seznala starou školní budovu jako naprosto nevyhovující a povolila obci stavbu nové budovy s tím, že stížnosti týkající se výběru stavebního místa a předložené odporující skupinou jsou neodůvodněné.⁵⁸

Tyto spory se zřejmě odrazily i v následujících obecních volbách, o kterých sice nemáme přímé prameny, ovšem není na škodu je zmínit. Autor se v prvním článku o volbách v Hulíně vyjadřuje následovně: „Jindy odbyl se u nás volební zápas dosti hladce; sem tam nějaké pohmoždění a odřenina, což se ale brzy zacelilo. Letos vypadá to velice bojovně.“ Tuto bojovou náladu připočítává tzv. „protestantům“, kteří s návrhem o stavbě nové školní budovy nesouhlasili. Nepsaným vůdcem těchto protestantů byl údajně Tomáš Navrátil, místní hostinský. Tito měli největší zastoupení ve druhém voličském sboru, kam spadali především movitější občané města.

Ale i třetí sbor měl svou vůdčí skupinku, zvanou „triumvirát“. Ti se scházeli v domě z jednoho z iniciátorů. Druhým členem triumvirátu byl hulínský kovář, neustále zdůrazňující, že je obec v nepořádku a že by bylo všemu jinak, kdyby to dostal do vlastních rukou. A konečně třetí muž s iniciálami Ig. B., o němž se autor zmiňuje jako o pověstném chovateli králíků a kanárek. Tento triumvirát zase shlížel k majiteli obecní palírny Ig. M. (mohlo by jít o Ignáce Müllera, který vlastnil i jeden z obecních hostinců).

Tito odpůrci a kritici stávajících poměrů v obci volali především po ukončení „švindlérství s obecním jménem“. Tento námět se objevil i v případě voleb na říšský sněm, které se v přilehlé Kroměříži odbyvaly ne mnoho měsíců před obecními volbami. Tehdy bylo přímo poukázáno na úřadující, kteří ztenčili obecní majetek na minimum. Pakliže touto narážkou autor mínil obecní výbor a představenstvo, jevílo se postavení Karla Dočkalíka jako starosty v ohrožení. Proti těmto kritikům stála „strana občanů rozvážných, která nezištně a vzorně řídila záležitosti obecní a která jest si toho dobře vědoma, co činiti, by Hulín svou pověst co město pokročilé zachoval.“⁵⁹

Bohužel nemohu říct, jestli investice do nové školní budovy a spory touto investicí v obci rozvířené nějak razantně ovlivnili účast voličů na následující obecní volbě, jelikož žádný pramen ani článek neuvádí konkrétní čísla. Pouze z krátkého sloupečku datovaného k 4. říjnu 1885 se dovídáme, že tito tzv. „protestanti“ podali odvolání vůči volbě do I. sboru, kteroužto označili za neplatnou. Jejich protestu nebylo vyhověno ani na c. k. místopředsedství,

⁵⁸ AMH, i. č. 10, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 20. 6. 1885.

⁵⁹ Kroměřížské noviny, ročník 2, č. 67, 18. 8. 1885 a ročník 2, č. 46, 9. 6. 1885.

ani na okresním hejtmanství a při samotném výslechu tito agitátoři svalovali iniciativu na jiné.⁶⁰

Jedno je jisté. Karel Dočkalík byl do úřadu starosty zvolen i tentokrát a udržel si jej až do roku 1889. Tento spor si hulínské zastupitelstvo připomnělo ještě v roce 1890, kdy odsouhlasilo vystřížení čtyř stran z knihy zápisů jednání obecního výboru, na nichž se k tomuto sporu vyjádřil tehdejší tajemník Jan Vašica (Waschitza) urážlivě a nemístně. Spolu s těmito čtyřmi stranami byl také odstraněn seznam jmen 193 protestujících.⁶¹

Poměrně silnou pramennou základnu máme pro volby z roku 1892.⁶² Jak již bylo psáno výše, voliči se dělili do tří volebních sborů od nejvyššího plátce daně po nejnižšího, včetně honoračních voličů po nejnižší možnou výši daně 1 zl. Nad průběhem voleb dohlížela speciální volební komise, která se sestavovala vždy s určitým časovým předstupem. Čestné místo v ní měl vždy starosta, toho roku Josef Omasta. Dalšími čtyřmi členy byli František Zlámal, Ignác Pospíšil, Antonín Omasta a Tomáš Malašik. Podle dochovaného protokolu starosta před začátkem voleb pronesl slavnostní projev, ve kterém nabádal voliče, aby volili dle svého vlastního uvážení, a poučil je, jak se má volit.

V roce 1892 bylo v Hulíně celkem 683 oprávněných voličů, včetně honoračních, právnických osob a žen. Větší část, celkem 80 % tvořili především mužští voliči, 18 % připadlo na ženy a zbylá 2 % zahrnovala právnické osoby. Co se žen týče, je toto číslo diskutabilní, jelikož v praxi za ně musel odvolit muž ať už z pozice zákonného zástupce či zmocněnce. Tato čísla jsou zajímavá ve srovnání s celkovým počtem obyvatel. Nejbližší sčítání lidu se uskutečnilo o dva roky dříve. Tehdy Hulín obývalo celkem 3 059. Z tohoto počtu bylo 1 522 mužů, z nichž oprávnění volit mělo pouze 548, a 1 537 žen, z nichž se voleb mohlo zúčastnit pouze 124.⁶³

Již jsem nastínila kritéria pro určení počtu volených zástupců připadajících na daný počet oprávněných voličů. Oproti hodnotám, které se dochovaly pro první volbu v roce 1850, počet oprávněných voličů vzrostl na 683. Voleno bylo dohromady 30 členů obecního výboru,

⁶⁰ Kroměřížské noviny, ročník 2, č. 82, 6. 10. 1885

⁶¹ AMH, i. č. 10, *Protokoly z jednání obecního výboru*. Poznámka vložena dne 30. dubna 1890 tehdejším obecním tajemníkem Vojtěchem Vocílkou.

⁶² AMH, i. č. 180, *Obecní volba 1892*.

⁶³ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 173.

každý voličský sbor volil vždy po desíti členech. K tomu museli být zvoleni náhradníci, jejichž počet nesměl překročit polovinu počtu členů výboru, v tomto roce tedy 15.⁶⁴

Počet voličů v jednotlivých sborech nebyl stejný. U nestatutárních měst, zpravidla bývalo nejvíce voličů ve třetím voličském sboru. Především u průmyslových center (což se Hulína netýká), kde byly majetkové rozdíly značné, šlo o drobné živnostníky a dělníky. Ve statutárních městech, pro něž byla samospráva speciálně upravena, k tak velkým rozdílům v počtu voličů v jednotlivých sborech nedocházelo, především z důvodu pevně stanoveného daňového censu. Pavel Kladiwa tím u vybraných měst (Olomouc, Opava, Frýdek) poukazuje na vyšší volební účast, jelikož váha hlasu ve třetím sboru byla o něco důležitější.⁶⁵

Počet oprávněných voličů v Hulíně v jednotlivých sborech za daný rok odpovídal předpokladu, že největší početní zastoupení bylo ve třetím sboru. První voličský sbor čítal celkem 30 osob. První čtyři byli tzv. čestní občané, na nichž se obecní výbor v průběhu let usnesl. Mezi čestné občany patřil pan JUDr. Alois Pražák (c. k. ministr, bydliště ve Vídni), JUDr. Ladislav Rieger (advokát, bydliště Praha), JUDr. František rytíř Šrom (advokát, bydliště Brno) a důstojný pán Vincenc Obrátil (farář, bydliště Moštěnice). Dále následovalo šest osob patřící mezi honorační voliče, kteří byli zproštěni povinnosti platit daň, konkrétně jeden farář, kaplan, lékař, nadučitel a dva učitelé. Nejvyšším plátcem daně se tak stal arcibiskupský velkostatek v Kroměříži s částkou 2 040 zl. 36 kr. Po velkostatku následovaly další tři právnické osoby a to hulínský cukrovar, záložna a Severní dráha. Dále již následovali hulínští občané, mimochodem také jedna žena. Celková výše daní pro první sbor skládala sumu 6 405 zl. 61 kr.

Ve druhém voličském sboru bylo celkem 52 voličů, jedním z nich byl zástupce hulínské fary a kostela, dále se ve druhém sboru objevily čtyři ženy. Bydliště těchto voličů bylo uvedeno převážně v Hulíně, ale našla se i výjimka (jeden kroměřížský měšťan). Celková částka daní připadající na druhý voličský sbor, byla 6 331 zl. 11 kr.

Třetí a nejpočetnější voličský sbor zastupovalo 601 voličů s celkovou výší daně 6 298 zl. 90 kr. Nejvyšší poplatník z tohoto sboru ročně odváděl 83 zl., proti tomu byla nejnižší možná hodnota 1 zl. Nejvíce oprávněných voličů třetího voličského sboru, celkem 436, odvádělo daň do částky 10 zl. Od 10 zl. výše již hodnoty razantně klesají, jak znázorňuje příloha č. 3. Nejvyšší daň z tohoto sboru platili pouze dva oprávnění voliči.

⁶⁴ AMH, i. č. 180, *Obecní volba 1892*.

⁶⁵ KLADIWA, P. a kol.: c. d., díl II/1, s. 49–51.

Do voličských sborů se muselo zaznamenat kromě místa bydliště také stav/povolání, což poskytne badateli zajímavý pohled na socioprofesionální složení oprávněných voličů. Na základě poznatků o vývoji a typu města, který jsem nastínila v předchozích kapitolách, není divu, že převážná část voličů patřila k rolníkům. Stanovit jejich přesný počet u konkrétních voleb bylo ovšem komplikováno tím, že u druhé poloviny zapsaných jmen ve volebních seznamech nebyly tyto informace uvedeny. Tabulka v příloze č. 4 zobrazuje početní zastoupení jednotlivých povolání, která vykonávali oprávnění voliči v Hulíně. I ze samotného principu voleb logicky vyplývá, že v prvním sboru jsou zastoupena povolání především vyšších a středních vrstev. Farář či kaplan, lékař, nadučitel a učitel, měšťan a z řemeslníků či živnostníků zde figuruje jeden mlynář, jeden řezník a jeden kavárník. Rolníků zde bylo pouze 9, kteří tvořili jedny z nejbohatších obyvatel. Ve městě stále ale převažoval počet chudších rolníků. Na rozdíl od větších a rozvinutějších měst zde vrstva velkopodnikatelů, advokátů a inženýrů, jež byla zpravidla iniciátorem modernizace, chyběla, a jelikož město Hulín nebylo průmyslovým, ani zemědělským centrem, zůstávala veškerá iniciativa na rodácích a starousedlících, kteří se museli sami adaptovat na nově se utvářející společnost, systém samosprávy a rozvoj měst.

Volební účast nebývá nikdy stoprocentní. Jak již bylo zmíněno, u větších a statutárních měst bývá občanstvo většinou více motivováno se k volbám reálně dostavit. Jak je to ale u menších, spíše zaostalých, čistě agrárních městeček, jako je Hulín? Bohužel na tuto otázku je z nedostatku pramenů těžké odpovědět, ale několik málo informací a faktorů by mohlo napovědět, jak se tehdy věci měly.

O hulínské volební účasti v roce 1892 je zarážející, jak nízká byla. Z celkových 683 oprávněných voličů se k volbám dostavilo pouze 96, čili 14 %. Procentuálně nejvíc voličů patřilo k druhému sboru (44 %), což je sice v rozporu s tvrzením Pavla Kladiwy, že v nestatutárních městech byla zpravidla nejvyšší volební účast v I. sboru.⁶⁶ V případě Hulína byla volební účast I. sboru o něco nižší – 33 %. Dá se to ovšem přičíst k samotnému složení tohoto sboru – u čtyř čestných občanů se nepředpokládalo, že by se k samotné volbě dostavili⁶⁷, pět dalších voličů byly právnické osoby, z nichž jediný reálnější vztah k městu měla obecní záložna, která také podle hlasovací listiny I. voličského sboru odvolila v zastoupení.

⁶⁶ KLADIWA, P. a kol.: c. d., díl II/1, s. 58.

⁶⁷ Podíváme-li se na jejich složení (viz výše), je to i samo o sobě dost nepravděpodobné.

5 Hospodaření města, investice a rozpočty města

V rámci samostatné působnosti směla obec zodpovědně disponovat s obecním majetkem a s jeho výnosy. Přehled a informace o obecním majetku obsahoval obecní inventář, do kterého mohl nahlédnout každý daňový poplatník v obci. Z tohoto jmění, které obec nemohla bez souhlasu zemského výboru rozdělit či ztenčit, respektive z výnosů těchto majetků plynuly obci prostředky na úhradu nutných výdajů. Případné přebytky mohly být investovány, nebo za specifických podmínek přerozděleny mezi členy obce.

Obecní rozpočet musel obecní výbor schválit nejpozději měsíc před začátkem následujícího roku. Nejpozději dva měsíce po správním roku musel starosta předložit ke schválení obecní účty a obojí – rozpočet i účetní uzávěrka – bylo veřejně přístupné k nahlédnutí.⁶⁸

Předepsaná podoba obecních rozpočtů se průběžně měnila, ale nebyla v podstatě striktně dodržována. Až do roku 1896 figurovaly v obecních rozpočtech pojmy řádné a mimořádné příjmy/výdaje, k nimž se následně přiřazovaly jednotlivé položky rozpočtu. Obecně by se dalo konstatovat, že řádné příjmy jsou periodicky se opakující výnosy z obecního majetku, městských podniků, různé obecní poplatky (za vodu, z trhů, z piva a kořalky, z pronájmu tržního místa). K mimořádným příjmům se řadí především obecní a činžovní přírážky.⁶⁹

Vzhledem k finanční náročnosti infrastrukturních investic, jež byly v posledním dvacetiletí 19. století stále častějším jevem u všech měst, využívala obec právě obecních přírážek k tomu, aby dokázala pokrýt celkové obecní výdaje. Dle zemského zákoníku z r. 1864 bylo obcím povoleno vypisovat obecní přírážku do 10 % k přímým daním, do 15 % pak k dani potravní. Přírážky překračující tyto hodnoty musely být schváleny zemským výborem. Od roku 1883 platilo, že obec mohla schválit přírážky k přímým daním do 15 %. Konkrétní zákon z toho roku nařídil, aby přírážky u přímé daně vyšší než 25 % a u potravní daně vyšší než 30 % schvaloval pouze zemský výbor. Vyšší přírážky až do hodnoty 80 % musel schválit zemský výbor s místodržitelstvím a pouze v případech nad 80 % musely mít přírážky podobu zemského zákona. Poslední část novely zákona byla ovšem roku 1888 zrušena.

Následující další novelizace z roku 1898 uzákonila výši přírážky, kterou si mohl obecní výbor odsouhlasit sám, u všeobecné daně z příjmů na 24 % a u ostatních daní či dani

⁶⁸ KLADIWA, P.: c. d. Díl I, s. 29–30.

⁶⁹ MAIER, K.: c. d., s. 52.

potravinové na 18 %. Hodnoty nad stanovený limit musel schválit zemský výbor a od 40 % (respektive 30 %) obec potřebovala souhlas zemského výboru a místodržitelství.⁷⁰

Pavel Kladiwa ve své knize uvádí postupný nárůst obecních přírážek během druhé poloviny 19. století. Na příklad na Moravě v roce 1862 dosáhl průměr obecních přírážek hodnoty 8,2 %. V 80 % však byla situace naprosto odlišná. Přes 300 moravských obcí muselo vypsát obecní přírážku vyšší než 50 % a roku 1906 dokonce 1 490 obcí (u 47 obcí přírážka překročila 200 %). Důvodem tak vysokých přírážek byl zřejmě nedostatek financí od státu obcím.⁷¹

Novou podobu obecních rozpočtů přinesl zákon z r. 1896, který platil až do roku 1926. Od té doby se obecní rozpočet členil na řádnou a mimořádnou část. K výnosům pro řádný rozpočet se řadil pravidelný výnos z obecního jmění a obecních fondů, čistý zisk obecních výdělečných podniků, příspěvky, poplatky, dávky a přírážky, státní přiděly a další periodicky se opakující příjmy. K výnosům pro mimořádný rozpočet patřily mimořádné výnosy z obecního jmění, příjmy z prodeje obecního majetku, výnosy půjček, mimořádné příspěvky, poplatky, dary a neperiodické příjmy.⁷²

Ze samostatné a přenesené působnosti obce si lze načrtnout poměrně jasný obrázek o tom, jaké hlavní problémy pojící se s městem, mělo obecní zastupitelstvo na starost. Především ve druhé polovině 19. století, kdy postupně dochází k několika menším či větším vlnám migrace obyvatelstva do měst a vytváření se vrstvy chudých a nemajetných vrstev při průmyslových centrech, byl na města vyvíjen značný tlak ohledně budování moderní infrastruktury. Postupně se stav infrastruktury a sociálního zázemí ve městech stal otázkou prestiže.⁷³

Historiografie rozeznává několik sektorů infrastruktury a je jen na názoru badatele, k jakému rozdělení se přiklání. V prvním případě lze infrastrukturní zařízení dělit podle definice německého badatele W. Krabbeho na policejní obecní zařízení (osvětlení, zásobování vodou, kanalizace, čištění ulic a jatka), komunální podniky a sociálně politické ústavy (spořitelna, zastavárna, pracovní úřad apod.).⁷⁴

⁷⁰ KLADIWA, P.: c. d. Díl I., s. 95–96.

⁷¹ Tamtéž, s. 98.

⁷² MAIER, K.: c. d., s. 54.

⁷³ KLADIWA, P. a kol.: c. d., díl II/2., s. 14.

⁷⁴ Tamtéž, s. 13.

Karel Maier ve své knize *Hospodaření a rozvoj měst 1850 – 1938* hovoří o sociální infrastruktuře, která se aktivně zabývala především chudinstvím a dělnickou otázkou, která při postupné industrializaci a modernizaci nabývala na aktuálnosti. Dále do této kategorie řadí veřejné zdravotnictví úzce spjaté s hygienickou osvětou ve společnosti a prevencí proti nemocem. V neposlední řadě má v sociální struktuře zastoupení i školství, jež mělo ve druhé polovině 19. století nejen vzdělávací účinek, ale také jistý podtón nacionálních sporů (v kontextu Rakouska 19. století a českých zemí šlo hlavně o česko-německé spory). Komunální hygienu a zásobování vodou přiřazuje K. Maier k technickému vybavení a službám jednotlivých měst.⁷⁵

Z hlediska financí by se infrastruktura dala jednoduše rozdělit na ty složky, které byly pro obecní pokladnu výnosné (zařízení typu elektrárny či plynárny, lokální dráha, spořitelna) a na ty, které sice bylo nutné opatřit, nicméně zisk z nich byl minimální (školy, vodovod, kanalizace, hřbitov, dobročinná a kulturní zařízení). Pak již záleželo na té které konkrétní obci, jak k daným potřebám infrastruktury přistupovala. Rozhodování o těchto záležitostech totiž zpočátku leželo na obecním výboru, který byl později nucen spolupracovat s odborníky.

Pavel Kladiwa ve druhém svazku druhého dílu cyklu *Lesk a bída obecních samospráv* poukazuje na městské elity (rozumí se podnikatelé, průmyslníci a vzdělané vrstvy), z jejichž řad mnohokrát pocházela iniciativa ke zřízení moderní městské infrastruktury. Tato iniciativa byla často konfrontována s opačnými názory zástupců středních vrstev a městských starousedlíků, kteří se modernizaci z rozličných důvodů bránili. V určitých případech byla ovšem modernizace nevyhnutelná, především u aglomerací průmyslových center, které tím byly dokonce podněcovány ke vzájemné spolupráci.⁷⁶

5.1 Finanční stránka města Hulína v letech 1850 - 1914

Podíváme-li se blíže na městský rozpočet, zjistíme, že ještě v 80. letech byl velice primitivní a omezil se na několik málo položek, což u tak malého města není překvapující. Jako příklad poslouží rozpočet z roku 1886. Celkové příjmy tehdy tvořily 8 337 zl. Částka, která obci v pokladně zůstala z roku předešlého, nebyla nijak velká, pouze 782 zl. 80 kr. Nejvíce obec získala z pronájmu polností, který pro ten rok činil 2 534 zl., dalším důležitým příjmem byl také výnos z obecní cihelny (1 650 zl.) a dále pokračovaly již o něco

⁷⁵ MAIER, Karel: c. d., s. 44–50.

⁷⁶ KLADIWA, P. a kol.: c. d. Díl II, 2. část, s. 14–17.

skromnější sumy z pronájmu obecních budov, za školné, různé náhrady a rozličné příjmy a pronájem z honby.⁷⁷

S plánovanými výdaji to bylo pro obec složitější v tom smyslu, že peníze na výdaje byly potřeba vždy a jen vzácně se pokryly samotnými příjmy. Kromě drobnějších výdajových položek na různé opravy komunikací a mostů obec musela platit daně (1 100 zl.), služné a renumerace obecním zaměstnancům (2 500 zl.), hradit učitelům platy a pomůcky do školy (3 700 zl.) a také odvádět úrok do obecní záložny. Spolu s dalšími položkami celková suma výdajů činila 11 882 zl. 94 kr.⁷⁸

Dá se předpokládat, že obdobně vypadaly i rozpočty v předchozích či následujících letech a částky uváděné v příjmech a výdajích nebyly nijak závratné. Pouze ojediněle překročily desítky tisíc zlatých a to v případech, kdy se obec rozhodla investovat do nákladnější stavby. Podobně tomu bylo při stavbě nové školní budovy, o níž byla již řeč ve spojitosti s obecními volbami. Nejen z tohoto pohledu je tato událost zajímavá – také z finančního hlediska nám poskytuje jasný důkaz toho, že šlo o pro obec velice zatěžující, nicméně potřebný projekt.

Roku 1885 vyhlásila hulínská školní rada konkurz na stavbu nové školní budovy, o níž byla již zmínka ve spojitosti s obecními volbami. Do původně plánovaného rozpočtu se zahrnují práce zednické, kamenické, tesařské, klempířské, pokrývačské apod. a odhad vycházel z celkové sumy 32 259 zl. 35 kr. Porovnáme-li to s výše uvedeným příjmem, je jasné, že k uhrazení této částky obec potřebovala půjčku, kterou obecní výbor jednomyslně schválil v červenci roku 1885. V mimořádných výdajích na rok 1886 pak figuruje položka „Dluh u záložny na stavbu školy“ ve výši 17 700 zl.⁷⁹ Dalšími položkami ve stejné kategorii byl také nedoplatek staviteli Žákovi (11 000 zl.), položka pro stavbu nového hřbitova (oproti škole pouze 8 461 zl.), platba za nově nabytý obecní pozemek (1 200 zl.) a patrně dosavadní dluh u občanské záložny v Hulíně (15 415 zl. 25 kr.). Celkově se tedy mimořádné výdaje toho roku vyšplhaly na částku 58 578 zl.⁸⁰

Rozpočet na rok 1891 byl strukturálně lépe sestavený, nicméně položky zůstávaly totožné, pouze sumy se lišily. Zajímavým dodatkem byl pivní a kořaleční poplatek ve výši 3 000 zl., jenž si obec vyjednala ve druhé polovině 80. let 19. století. Na zasedání dne 19.

⁷⁷ AHM, i. č. 10, *Protokoly z jednání obecního výboru*.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

listopadu 1887 podal pan Omasta (který byl mimochodem i hulínským starostou a osobou v obecních záležitostech poměrně činnou) návrh, aby se obecní rozpočet podpořil poplatkem z lihovin na území hulínského obvodu a tím tak pomohl ke splácení dluhu u občanské záložny. Pro tento návrh hlasovalo 11 hlasů a pět bylo proti z celkového počtu 20 zúčastněných. Zůstávalo pouze vyřešit otázku, na koho se bude daný poplatek vztahovat – nakonec se plátcí poplatku z lihovin stali jak obchodníci a hostinští, tak soukromníci a hospodáři, kteří si nějaké lihoviny opatří. Stejně hlasování proběhlo i o poplatku z piva, dopadlo téměř stejně – 11 pro, 7 proti, dva se zdrželi hlasování.⁸¹ V následujících dnech byla podána žádost k c. k. zemskému výboru Markrabství moravského, odkud přišlo dne 29. října 1888 vyzvání hulínského obecního výboru, aby předložil návrh částky požadovaného poplatku. Návrh schválený obecním výborem vypadal následovně:

o za každý litr kořalky do 9 stupňů (včetně)	1 krejcar
o za každý litr kořalky od 10. do 18. stupně (včetně)	2 krejcare
o za každý litr kořalky od 19. do 27. stupňů (včetně)	3 kr.
o za každý litr kořalky nad 27 stupňů	4 kr.
o z lihovin „osladěných bez rozdílu“	4 kr.
o z každého vyčepovaného litru piva	1 kr. ⁸²

Až v březnu následujícího roku obecní představenstvo ustanovilo výběrčího tohoto poplatku a kontrolora. Zároveň se odsouhlasilo, aby vybírání tohoto poplatku započalo dne 1. dubna 1889.⁸³ Roku 1890 také obec na základě paragrafu 7 zemského zákona ze dne 4. února 1890 č. 26 vyhlásila pokutu za neoprávněné nalévání nápojů podléhajícím kořalečnímu poplatku, či označení lahví s těmito nápoji neplatnými známkami (či úplnou absencí těchto známek) pokutou ve výši od 1 – 100 zl, ve prospěch obecní kasy.⁸⁴

Celkový plánovaný příjem byl možná i díky kořalečnímu poplatku navýšen na 11 351 zl. 21 kr. I přes to očekávaná vydání převyšovala příjmy o necelé 4 000 zl. Jen pro zajímavost se ve výdajích uvádí úrok do záložny z obecního dluhu – tento dluh na přelomu 80. a 90. let

⁸¹ AHM, i. č. 10, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 19. 11. 1887

⁷⁵ AHM, i. č. 11, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 29. 10. 1888

⁸³ Tamtéž, 5. 3. 1889.

⁸⁴ Tamtéž, 11. 8. 1890.

vzrostl na 42 945 zl. a byl zahrnut spolu s nejrůznějšími stavebními akcemi do mimořádných výdajů.⁸⁵

Přílohu č. 5 jsem sestavila z uvedených rozpočtů do roku 1898 a znázorňuje plánované a obcí schválené příjmy a výdaje. Z grafu je patrné, že schodek v rozpočtu se rok od roku význačně nelišil (odmyslíme-li si mimořádné výdaje, které zpravidla přesahovaly řády desítek tisíc kvůli zadlužení obce a schodek v rozpočtu umocňovaly). V roce 1888 sice registrujeme schodek o výši přes 10 000 zl. a naopak v roce 1898 zjišťujeme, že obec mohla kalkulovat s neobvykle vysokými příjmy. Zpravidla však schodek ve vyznačených letech nepřekročil hranici 5 000 zl. Zároveň graf jasně znázorňuje ne příliš pravidelné výkyvy v jednotlivých sumách, se kterými obec předpokládala hospodařit daný rok. V příloze č. 6 je potom zaznamenaná výše obecní přírážky, která měla deficit v rozpočtu krýt. Na ní se obecní výbor usnesl vždy v závěru jednání o obecním rozpočtu.

K obecnímu hospodaření se ovšem dochovaly také pokladní deníky a pokladní knihy, taktéž uložené ve Státním okresním archivu v Kroměříži ve fondu města Hulín, obsahující konkrétní sumy přicházející, či odcházející z obecní kasy. Díky tomu můžeme rekonstruovat mj. platy obecních zaměstnanců včetně obecních představených, aktuální použitelnou hotovost, resty občanů z předešlých let, obecní přírážku a další položky, které jsou totožné s návrhy rozpočtu.

Z hlavní pokladní knihy výdajů pro rok 1892 se dovídáme, že starosta dostával roční plat 250 zl., jednotliví radní pak po 100, 150 a 200 zl. ročně, navíc jim byly hrazeny výdaje spojené s výkonem jejich povoláním. Obecní tajemník ročně dostával plat 600 zl.

Další služné se vyplácelo třem obecním strážníkům, kteří (s výjimkou jednoho) dostávali měsíčně zapláceno 25 zl. Obecní bábě bylo ročně vypláceno pouze 20 zl., natahovači hodin 24 zl. a rozžíhači lamp 60 zl. I místní kostel nabízel drobný roční přivýdělek 10 zl. za šlapání měchů u varhan při bohoslužbách a za zvonění při klekání 16 zl. Také ředitel kůru obdržel ročně 19 zl. 77 h.⁸⁶

Díky těmto pramenům získáváme reálný pohled na finanční záležitosti obce. V příloze č. 6 jsou zaznamenány příjmy a výdaje v konkrétních letech a naznačují, že oproti obecním rozpočtům jsou mnohdy dvojnásobné a schodek mezi nimi je nepatrný. V případě roku 1894

⁸⁵ Pro doplnění uvádím, že celková výše obecního dluhu na konci vytyčeného období dosahovala částky 121 730 K.

⁸⁶ AHM, i. č. 247, *Hlavní kniha vydání 1892*.

se částka příjmů dokonce vyšplhá přes 60 000 zl. a to díky dvěma půjčkám. Jedna z nich (ve výši 16 718 zl.) byla použita na zakoupení pozemku č. 123, druhou půjčku (14 135 zl.) obec investovala do stavby měšťanských škol.⁸⁷ Školské záležitosti nemálo zatěžovaly obecní výdaje. Například v roce 1899 počítala obec s výdaji spojenými na školní záležitosti ve výši 4 930 K a spolu se školním paušálem, který obec každý rok hradila, se částka vyšplhala na 14 800 K. Reálné školní výdaje obce za ten rok se ve skutečnosti navýšily ještě o dalších 1 222 K. O pět let později se sice obci podařilo nepatrně snížit veškeré školní výdaje na 14 433 K. V roce 1911 se však školní výdaje opět zvýšily (15 434 K), nicméně v roce 1914 se vyšplhaly až na 24 441 K. Pro srovnání uvádím, že příjmy toho roku dospěly k finální částce 134 579 K a výdaje 129 960 K.

5.2 Obecní hospodaření a rozvoj města a městské infrastruktury v Hulíně

Investice se týkaly udržování či výstavby cest a chodníků. Tak měla kupříkladu vzniknout mezi Hulínem a nedalekou vesnicí Chrášťany silnice II. třídy. V tomto případě byla obec povinna poskytnout veškeré potřebné pozemky, či jednat s jejich majiteli o výkupu. Na zodpovědnost si obec Hulín měla vzít také veškeré boční cesty navazující na tuto hlavní cestu, udržovat mosty a stromovou alej podél cesty. Také v zimě měla poskytnout pracovní síly na odhazování sněhu. Rozpočet této stavební akce se odhadoval na 1 750 zl., z toho cena veškerých pozemků činila 1 050 zl., zemní práce se odhadovaly na 592 zl. a stromky 116 zl. K celé věci se ovšem obec postavila negativně a během výborové schůze jej pro nedostatek podporujících hlasů přešla.⁸⁸ O něco smířlivěji obec vyjednávala o několik let později o zbudování silnice stejného typu se sousedící obcí Němčice. Dle zápisu z jednání obecního výboru šlo patrně o výhodný podnik, jak naznačil člen silničního výboru, jelikož lze očekávat pomoc jak od zmiňované vesnice, tak od samotného silničního výboru a bylo tedy v zájmu Hulína, aby se ujal jednání dříve, než k němu přistoupí jiná z okolních vesnic. Sám silniční výbor ponechal v této věci Hulínu téměř volnou ruku a požádal jej pouze o vyhotovení situačního plánu, v němž by obec nastínila, kterým směrem má nová silnice vést. Zároveň bylo na obecním výboru, aby vypracoval předběžný rozpočet a oznámil silničnímu výboru, jakou částkou hodlá na celou stavbu přispět. Z dodatku k danému zápisu vyplývá, že se celý obecní výbor tentokrát k tomuto návrhu stavěl kladně, jelikož se urgovalo na její co nejrychlejší provedení.⁸⁹ Celkový rozpočet pro danou silnici se vyšplhal na 29 152 K. Ačkoliv to byla závratná částka, obecní výbor v Hulíně počítal nejen s finanční podporou od silničního

⁸⁷ AHM, i. č. 247 – 281.

⁸⁸ AHM, i. č. 12, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 17. 6. 1899.

⁸⁹ Tamtéž, 14. 9. 1901.

výboru, ale také s výpomocí od obcí Němčice, Pravčice a dalších zainteresovaných. Přispět měla každá obec na práce na svém vlastním území.⁹⁰ Také vlastní obecní infrastruktura musela být průběžně udržována. O tom jednal obecní výbor na jedné ze svých schůzí. Podle předchozího zkoumání dlažby okresní silnice I. třídy vedoucí od mostu přes Rusavu až po část severní dráhy, která již zřejmě nevyhovovala k běžnému používání. Silniční výbor pouze požadoval od obce, aby mohl zdarma využít kamene z této cesty a na oplátku obci nechalo volnou ruku při rozhodnutí o výši příspěvku na opravu silnice. Obec nicméně rozhodla, že na opravu přispěje 1 000 K, ale zbylý kámen ze silnice si chtěla sama ponechat.⁹¹ Pro představu, jaké byly běžné náklady obce na údržbu komunikací a infrastruktury, uvádím zápisy z účetních knih. Kupříkladu v roce 1901 stály veškeré potřebné práce toho roku 1 232 K. Nešlo pouze o rozsáhlé budování silnic mezi jednotlivými obcemi. Na pořádku byly časté opravy lávek po živelných katastrofách, drobné dláždění, úpravy cest a jejich vysypávání štěrkem, udržování stromořadí.⁹²

Důležitým tématem bylo také udržování místních řek. Říčka Rusava, protékající městem, byla příčinou mnohých povodní. Ještě před její regulací se městem táhlo několik ramen, která riziko pouze umocňovala. Proto seznal obecní výbor za výhodnější některá její ramena odklonit či úplně zastavět. Ačkoliv iniciativa pro regulaci řeky vzešla již v 90. letech 19. století, jednat se o ní fakticky začalo až po přelomu tisíciletí, kdy město zasáhla další z ničivých povodní.⁹³ Rozsáhlým úpravám však předcházelo průběžné jednání, jak s daným projektem naložit. Již roku 1901 padl návrh, aby se jedno z ramen řeky vedoucí k železniční dráze úplně odklonilo z města. Ačkoliv obecní výbor přistoupil k návrhu kladně, zadal jako první (a určitě stejně důležitý) úkol vyčistit koryto řeky a mírně ho zvýšit.⁹⁴ V dalších dvou letech se jednání ohledně regulace řeky Rusavy ustrnulo na pouhé zkoumání situace a řeky, až do osudného roku 1903, kdy obec zastihla potopa. Přípis z moravského zemského výboru ovšem obci oznámil, že nejprve musí dojít k regulaci Rusavy při jejím přítoku do Moravy, pak teprve může být zregulována její zbývající část. Zcela bez pomoci ovšem město nezůstalo. Roku 1904 mu byla přidělena podpora přes 5 000 K na nutné opravy v korytě řeky a obecnímu výboru bylo doporučeno, že pokud by chtěl přistoupit k dalším opatřením proti povodním, musí si k jejich projektování a uskutečnění pozvat odborníka.⁹⁵ Regulace řeky byla

⁹⁰ Tamtéž, 12. 12. 1901 a 15. 3. 1902.

⁹¹ AHM, i. č. 12, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 17. 12. 1910.

⁹² AHM, i. č. 283, *Hlavní kniha vydání v letech 1899 – 1904*.

⁹³ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 186.

⁹⁴ AHM, i. č. 12, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 19. 4. 1901.

⁹⁵ Tamtéž, 10. 11. 1903 a 6. 4. 1904.

nadále v nedohlednu a tím se zkomplikoval například i zamýšlený prodej obecního mlýna. Zemský stavební rada p. Wolfschütz, který přijel na žádost obecního výboru, nepřinesl dobré zprávy. Doporučil obci, aby mlýn zatím neprodávala, protože je zde možné riziko, že by se musel kvůli zamýšlené regulaci zbourat. Bylo by tedy lepší počkat až na výsledek regulace a poté případně najít pro mlýn nového majitele. Dále informoval obecní výbor o tom, že primární přednost má nyní projekt regulace řeky Moravy. To pro obec znamenalo, že ani země, ani stát by na regulaci Rusavy nepřispěl žádnou částku. Nicméně dalo se předpokládat, že k její regulaci v budoucnu dojít musí. Že se jednalo o důležitý a potřebný projekt, svědčí také zápis v obecní knize o schůzi komise ohledně regulace řeky, jíž se účastnili zástupci obcí Hulín, Tlumačov a Záhlenice, dále také zástupci politického okresu kroměřížského a holešovského, města Kroměříže, zemského výboru, zemského stavebního úřadu, c. k. místopředsedství a c. k. ministerstva, v níž se rozhodlo o nutnosti provedení regulace na tzv. dolním toku Rusavy směrem k městu Kroměříž. Na příslušné ministerstvo měla být vyslána předem zvolená deputace i s adekvátními spisy a plány.⁹⁶ Samotná regulace řeky se protáhla na několik desítek let a definitivně byla dokončena až v období první republiky. Zdeněk Fišer v knize o Hulínu uvádí, že jenom v letech 1908 až 1911 stál tento projekt celkem 370 000 K. V jeho samotném závěru v roce 1924 se tato částka přiblížila až k 444 000 K.⁹⁷

S regulací řeky Rusavy byla provázána také výstavba kanalizace ve městě. Tento projekt byl zadán roku 1912 brněnské firmě inženýrů J. Štábla a J. Sommera. Firma vypracovala jak návrh, tak rozpočet celého projektu. Již za samotný návrh zaplatila obec 3 825 K a po jeho schválení obecním výborem jej předala nadřízeným úřadům k oficiálnímu povolení. Celkový rozpočet odhadla brněnská firma na 24 603 K. Celý projekt se realizoval po částech. Z volných návrhů na jedné ze schůzí se například dovídáme, že s pracemi na Záhlinické ulici se z určitých důvodů otálelo. Na možné nebezpečí úrazu při pádu do vykopaných jam připravených na kanalizační potrubí upozornil člen výboru Adolf Vlček a dotazoval se, co obec hodlá v tomto ohledu učinit. Vyplynulo na povrch, že potrubí bylo nerovnoměrně položeno a navíc došlo při jeho nákupu k chybě a nakoupeny byly roury o různých velikostech, které do sebe nezapadaly. V tomto případě se tedy muselo počkat, až dojde k nápravě chybného nákupu a kanalizace tak zůstala ještě na nějakou dobu nedokončená.⁹⁸

⁹⁶ AHM, i. č. 12, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 8. 8. 1904 a 28. 11. 1908.

⁹⁷ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 186.

⁹⁸ AHM, i. č. 13, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 22. 8. 1912 a 5. 10. 1913.

S obecní hygienou souvisela i údržba městského hřbitova a postavení nové budovy nemocnice. Počátek 90. let se nesl v jistých obavách z propuknutí cholery a úřady vyvíjely snahu na města o zavedení lepších hygienických podmínek. Ještě roku 1899 zaslalo okresní hejtmanství v Kroměříži obecnímu výboru oznámení o nutnosti postavení obecní nemocnice. Jelikož již menší budova nemocnice stála za městem ve směru na Holešov, navrhl člen obecního výboru Ignác Rygál, aby se tato nemocnice rozšířila zřejmě o novou budovu, ve které by bylo dostatek lůžek při nemocné. Obecní výbor na další poradě navrhl jednu z parcel v části tzv. „na Moravském“ za obecním kostelem, kterou následně stavební výbor spolu s c. k. okresním lékařem shledali vyhovující a podpořili obec, aby stavba izolační budovy byla započata co nejdříve.⁹⁹ Sumu, kterou obec hodlala investovat do nové nemocnice, zaznamenali do obecního rozpočtu na rok 1902 a šlo o 22 000 K. V témže roce také započaly práce a jenom jejich přípravy a dovoz materiálu vyšel obec na 8 497 K.¹⁰⁰

Roku 1893 přistoupil obecní výbor k projednávání stavby nového hřbitova a započal jednat s majiteli pozemků, které chtěl k tomuto cíli zakoupit.¹⁰¹ Již roku 1893 byl vypracován návrh stavitelem Vilémem Žákem z Přerova (mj. se podílel i na již zmíněné stavbě nové školní budovy v Hulíně) a schválen c. k. okresním lékařem Dr. Kytlicou. Nový hřbitov měl být postaven na pozemcích přezdívaných „Cahlov“ a rozdělen na 1992 hrobů. Následně na podzim roku 1895 c. k. okresní hejtmanství v Kroměříži nařídilo, aby se ihned přestalo užívat starého hřbitova. Proti tomu ovšem protestoval člen výboru Ignác Žůrek s požadavkem, aby, vzhledem k blížící se zimě a nemožnosti započít s výstavbou, obec směla využívat starého hřbitova i nadále, než jak nařizovalo c. k. okresní hejtmanství, s příslibem, že práce na novém hřbitově započnou ihned zjara. Během zimy se obec dohodnula s majiteli pozemků na ceně odprodeje (pro zajímavost cena jedné měřice byla ustanovena na 450 zl.). I přes to, že jednání jak s okresním hejtmanstvím, tak s majiteli pozemků šla dobře, padl na schůzi obecního výboru dne 27. února 1896 návrh, aby se ustoupilo od stavby nového hřbitova a pouze se rozšířil ten starý, obklopující kostel, s podmínkou, že by Hulínu odpadla povinnost pochovávat mrtvé z přifařených obcí. Za tento návrh se postavilo celkem třináct členů výboru z přítomných dvaadvaceti a obecní výbor byl nucen informovat okresní hejtmanství o tomto návrhu.¹⁰² Ještě v květnu tohoto roku nebylo v celé záležitosti jasno. C. k. okresní hejtmanství se sice nechalo v dopise z března t. r. slyšet, aby obec přistoupila k výstavbě nového hřbitova,

⁹⁹ AHM, i. č. 12, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 14. 10. 1899, 27. 1. 1900 a 17. 2. 1900.

¹⁰⁰ Tamtéž, 14. 5. 1902; AHM, i. č. 283, *Hlavní kniha výdajů 1899 – 1904*.

¹⁰¹ AHM, i. č. 11, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 18. 10. 1893.

¹⁰² Tamtéž, 23. 10. 1895 a 27. 2. 1896.

nicméně opoziční členové obecního výboru stále trvali na svém a požádali o sestavení tříčlenné komise, která by prozkoumala stávající hřbitov u kostela a osobně se dostavila se svou žádostí o jeho rozšíření na c. k. hejtmanství.¹⁰³ Nicméně na další schůzi obecního výboru již bylo definitivně odhlasováno, aby se obratem započalo s výstavbou nového hřbitova, jelikož již byly nakresleny plány. Je až s podivem, jak se celá záležitost pomalu vyvíjela. Stavební plány byly údajně vyhotoveny již v roce 1893, ale samotná výstavba nebyla započata ani v polovině roku 1896. Pro příklad v létě toho roku byla pozdržena jedním ze členů obecního výboru kvůli nesrovnalostem v rozpočtu stavby a stavitel Žák byl požádán, aby rozpočet vyhotovil znovu a tuto nesrovnalost odstranil. Je sice možné, že daný rozpočet se vyhotovoval až dodatečně, i když byly plány dávno hotovy, nicméně úsměvným zůstává fakt, že tuto stížnost vznesl Josef Omasta, který se postavil i proti samotnému novému hřbitovu a hlasoval za pouhé rozšíření starého.¹⁰⁴ V listopadu 1897 byl nový hřbitov konečně hotov. Jak se usnesl obecní výbor, hřbitov zůstal ve vlastnictví města Hulína a byl tak veden i v pozemkové knize města. Obecní výbor se nejprve nemohl dohodnout na tom, jestli přenechat dispoziční práva katolické církvi (tedy místnímu farnímu úřadu), nebo se jich naopak spolu s vlastnickými právy nevzdávat. Zdá se, že se obecní výbor přiklonil k druhé variantě. Veškeré příjmy z tohoto hřbitova měly být ukládány do zvláštního hřbitovního fondu, jenž byl při této příležitosti založen. Finance tohoto fondu byly určeny k údržbě hřbitova, kterou si vzalo na starost představitelovo obce.¹⁰⁵

Obec vynakládala také určité finance na chudinství a udržování místního chudobince. Na jednání obecního výboru dne 28. prosince 1898 navrhl starosta Josef Omasta, aby byla zřízena zvláštní chudinská kasa. Napomoci tomu měl počáteční kapitál 300 zl., které mohla obec přispět z vlastní hotovosti, či z obecního kmenového jmění uloženého v záložně. V rozpočtu na následující rok si obec vytyčila příspěvek na chudé ve výši 600 zl. To ovšem neznamená, že by do té doby obec na chudé nepřispívala. Na mnohých jednáních se často vyskytovaly žádosti obce o peněžní příspěvek chudým, vdovám či studentům. Do onoho roku měla chudinské záležitosti na starosti místní fara. V dopise od Moravského zemského výboru, jenž byl obci doručen v únoru roku 1890 a oficiálně schvaloval založení obecního chudinského fondu, informuje zemský výbor mj. i c. k. okresní hejtmanství v Kroměříži, aby dosavadní chudinská podpora, vybíraná hulínskou farou, byla do budoucna hrazena nově vzniklému chudinskému fondu. Tyto příspěvky měly být pečlivě zaznamenávány a měly být

¹⁰³ Tamtéž, 26. 5. 1896.

¹⁰⁴ AHM, i. č. 11, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 20. 7. 1896.

¹⁰⁵ Tamtéž, 11. 11. 1897.

kdykoli k dispozici obecnímu výboru k nahlédnutí.¹⁰⁶ O chudé se obec starala nejen různými peněžními příspěvky. Podle zápisu v obecní knize se „chudoba obecních chudých vzmáhá, a obec místností potřebuje...“ navrhl člen obecního výboru František Beneš, aby byl k potřebám chudých uvolněn byt na bývalé škole. Ze stejného důvodu zřejmě navrhl další člen obecního výboru Ignác Žůrek, aby byla k cihlářskému bytu u obecní cihelny přistavěna další místnost pro chudobinec.¹⁰⁷ Kromě snahy vypomoct nejchudším obyvatelům obce, výbor inicioval také žádost na zřízení zemského sirotčince v obci. Ještě před úředním povolením moravského zemského sněmu byla obec upozorněna, že v případě povolení stavby sirotčince bude potřeba zajistit pozemek o výměru 1 ha minimálně. Obecní výbor zřejmě s touto podmínkou počítal, jelikož se usnesl na tom, aby žádost obce byla podána k patřičnému orgánu. Místo výstavby celé nové budovy pro sirotčinec se obci naskytla příležitost využít staré školní budovy, pro kterou nenašla lepší stálé využití. Obecní výbor se tak usnesl na návrhu přizvat odborného stavitele, požádat ho o vypracování plánů a rozpočtu a s jeho pomocí upravit místnosti staré školy tak, aby byly vhodné k užívání.¹⁰⁸ Obec také každý rok vyčleňovala určitou částku peněz na tyto potřeby. Kupříkladu v roce 1900 počítala s pomocí chudým ve výši 1 200 K. Tato částka se většinou rok od roku lišila, nicméně pořád stoupala. Zatímco udržování samotného chudobince stálo obec průměrně 600 K, na rok 1904 počítal obecní výbor s výdaji pro chudé až ve výši 2 600 K.¹⁰⁹

Nákladnějším projektem bylo zřízení městské elektrárny. Literatura se v tomto směru zmiňuje o osobnosti Josefa Pastyříka, jenž se do Hulína přistěhoval buď v 80., či 90. letech 19. století z Brna a ve městě Hulíně si založil svou živnost.¹¹⁰ Josef Pastyřík, jenž se posléze stal dokonce jedním z obecních radních, přišel s návrhem elektrifikace města a plně se o něj zasadil. Původní návrh a rozpočet byl vypracován firmou Bartelomus a Donát z Brna, kteří cenu projektu odhadli na 35 000 K. Obecní výbor se ale rozhodl konečnou realizací pověřit jinou firmu, a to pražskou firmu Kolben. S jejím zástupcem inženýrem Vysloužilem jednala obec dne 29. prosince 1910. Ten původně nechtěl přistoupit na plánovaný rozpočet obce ve výši již zmíněných 35 000 K, proto se obecní výbor v jeho nepřítomnosti domluvil na to, že částku navýší o 500 K pod podmínkou, že pan inženýr Vysloužil slíbí nainstalovat osvětlení do obecního domu a hostince zdarma. Pan Vysloužil s tímto návrhem souhlasil, ovšem

¹⁰⁶ Tamtéž, 17. 2. 1890.

¹⁰⁷ Tamtéž, 22. 10. 1892 a 25. 2. 1893.

¹⁰⁸ AHM, i. č. 12, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 24. 11. 1906 a 12. 8. 1908.

¹⁰⁹ AHM, i. č. 11, *Protokoly z jednání obecního výboru*.

¹¹⁰ V přesném datu se literatura a odborné články rozcházejí, je však jisté, že v 90. letech 19. století se Josef Pastyřík v Hulíně nacházel.

nárokoval si právo zavést proud i do soukromých domů ve městě. V této podobě bylo pro obě strany již možné podepsat finální smlouvu, jež byla uzavřena na konci měsíce ledna roku 1911.¹¹¹ Hlavní centrálu hulínské elektrifikace měla být tzv. městská cihelna, kde se také ihned přistoupilo k patřičným úpravám. Nad celou elektrifikací byl svěřen dohled Bedřichu Mazancovi, jenž byl s elektrifikací i s prostředím v cihelně dobře obeznámen. Jeho nástupní plat byl 110 K měsíčně. Bylo také pořízeno 70 počítadel o různém výkonu k měření odebíraného proudu, aby mohl být následně zpoplatněn.¹¹² V srpnu roku 1911 proběhlo několik zkoušek parního stroje a kotle v nově zavedené elektrárně. Zkouška probíhala pod odborným dozorem pana Schnircha z Brna, který následně doporučil používat stávajícího vybavení pouze pro potřeby cihelny, avšak pro pohon samotné elektrárny radil obci zakoupit nového parního stroje s lepším výkonem, který by předešel rychlému opotřebení, kdyby počet odběratelů proudu ve městě stoupl (což se také předpokládalo). Obecní výbor celé doporučení nebral na lehkou váhu, což vyplývá z jeho záměru navštívit obdobnou elektrárnu v Boskovicích a pozvání dalšího odborníka na elektrifikaci.¹¹³ Celková elektrifikace stála město na částku 41 268 K. Bylo rozsvíceno na 325 žárovek, a že se jednalo o výhodný a potřebný projekt soudí také ochotná investice obce do již zmíněného parního stroje firmy R. Woolf, který obecní rozpočet zatížil o dalších 26 000 K.¹¹⁴

Z výčtu těchto strukturálních změn je patrné, že město investovalo do větších projektů až ke sklonku 19. století a na počátku 20. století. Počínaje stavbou nové školní budovy, přes navzájem se prolínající investice do městské nemocnice, chudobince, infrastruktury včetně kanalizace až po rozsáhlejší regulaci řeky Rusavy a elektrifikaci. Přesto však se obci nabízely větší investice již v polovině 19. století. Konkrétně šlo o návrh výstavby rolnického akciového cukrovaru. Podnět k výstavbě rolnického cukrovaru dal nejspíš olomoucký obchodník Carl Primavesi. Roku 1861 započal s výstavbou cukrovaru na pozemku Dolní mlýn. Cukrovarnický komplex i s přilehlým velkostatkem pro pěstování cukrové řepy vyrostl na okraji města Hulína během dvou let. Záhy se přidal ke Spolku moravských cukrovarů. Tento spolek provozoval mj. také cukrovary ve Velké Bystřici a Bedihošti a lihovar v Hodolanech a byl spíše německý.¹¹⁵ Výstavba tohoto cukrovaru pro město znamenala především nové pracovní příležitosti. Cukrovar se také stal jedním z nejvyšších plátců daně ve městě, jak již

¹¹¹ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 185, 188; AHM, i. č. 12, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 7. 2. 1911.

¹¹² AHM, i. č. 13, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 11. 5. 1911.

¹¹³ Tamtéž, 23. 11. 1911.

¹¹⁴ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 188.

¹¹⁵ FIŠER, Zdeněk – ÚLEHLA, Vlastimil: *Rolnický cukrovar akciový v Hulíně (1910 – 2012)*. Vlastivědný věstník moravský, č. 1, ročník 59, 2017, s. 39 – 40.

bylo zmíněno v příslušné kapitole o volbách. Bylo mu tedy umožněno se skrze zástupce voleb účastnit.

Krátce po zahájení stavby Primavesiho cukrovaru se začalo spekulovat o výstavbě rolnického akciového cukrovaru. Iniciativa vzešla z Hospodářské jednoty záhlinicko-krasické, která v regionu začala působit z kraje 60. let 19. století. Na jedné z jejích valných hromad, odbývajících se v Hulíně dne 1. června 1863 předložil Jednotě a posluchačům její jednatel František Skopalík návrh o zřízení akciového rolnického cukrovaru se sídlem v Hulíně, jenž byl pro tento plán více než vyhovující díky železniční trati. Celou věc zkomplikoval ovšem přístup zastupitelů Hulína – ti se samotné valné hromady vůbec neúčastnili a bylo obecně známo, že se vůči tomuto návrhu staví negativně. Na valné hromadě se poté rozebíraly důvody, kvůli kterým Hulín protestoval proti stavbě cukrovaru. Obecně lze důvody shrnout v následující fakt a to ten, že rolníci nechtěli investovat své peníze ani majetek do jakékoli větší akce, alespoň v prvních dekádách druhé poloviny 19. století. B. M. Rozehnal, jenž se prohlásil za mluvčího absentujících hulínských zástupců, byl přesvědčený o tom, že se rolníci nechtějí vzdát svých těžce vydělaných peněz a že o ně mají strach (na druhou stranu je za to nijak neodsuzoval a vyjádřil i jistou dávku pochopení). Bohužel ovšem vystihl naprosto přesně problém, se kterým se obecní představenstvo potýkalo nejen v Hulíně, ale ve všech malých městech (z počátku možná i v těch větších, v nichž tento strach díky dynamickému rozvoji postupně vymizel). Na druhou stranu, i přes nepříznivě vypadající situaci, si zřejmě všichni rolníci a členové Jednoty, kteří byli pro myšlenku společného rolnického cukrovaru, nechávali jistou míru naděje do budoucna.¹¹⁶ Na otázku, proč se vlastně obecní představenstvo bránilo výstavbě rolnického cukrovaru, je složité odpovědět už z toho důvodu, že o daném tématu prameny mnoho nevyprávějí. Zprostředkovaný názor obce byl takový, že se nechtěla vzdát svých pozemků a měla obavu z nedostatku pracovní síly v cukrovaru. Na druhou stranu, když se jednalo o postoupení pozemků ve prospěch Mořice Primavesiho a jeho cukrovaru, obec danou věc (alespoň podle záznamu z jednání OV) projednala během jednoho sezení a prodej pozemků schválila.¹¹⁷ Oproti tomu panuje i názor, že z obavy před možnou českou konkurencí jistým způsobem zasáhli i majitelé Primavesiho cukrovaru a snažili se snahy o založení druhého cukrovaru ve městech překazit. Kvůli nedostatku financí pak celý projekt zkrachoval.¹¹⁸ Nová iniciativa vzešla na počátku 20.

¹¹⁶ Moravská orlice, ročník 1, č. 77, 12. 6. 1863.

¹¹⁷ AMH, i. č. 7, 15. 9. 1862.

¹¹⁸ FIŠER, Zdeněk – ÚLEHLA, Vlastimil: *Rolnický cukrovar akciový v Hulíně (1910 – 2012)*. Vlastivědný věstník moravský, č. 1, ročník 59, 2017, s. 41 – 42.

století. V roce 1909 získali pan Josef Vykoukal, Josef Chytil, Augustin Pravda, Josef Očadlík a JUDr. Václav Žůrek povolení k založení akciové společnosti Rolnický cukrovar akciový v Hulíně, jejímž předsedou se stal Josef Vykoukal z Lochovic, kde vlastnil velkostatek. Ještě v roce 1909 ovšem nebylo jasné, kde přesně tento cukrovar bude stát – na výběr bylo ze dvou míst, z vesnice Třebětice a právě z města Hulína. Při prvním hlasování získaly Třebětice více hlasů (1599, Hulín pouze 1204). I přes to však předseda akciové společnosti p. Vykoukal svolal ještě druhou schůzi do Holešova, kde se mělo opět o místě pro stavbu cukrovaru hlasovat. Hulínští toho údajně využili a hojně u voličů agitovali právě za své město, ačkoliv jde o nepotvrzenou informaci. Na této druhé schůzi, konané 15. března 1909, získal Hulín ve výsledku 1820 hlasů, Třebětice pouhých 1007.¹¹⁹ Jakmile bylo jisté, že nový rolnický cukrovar bude stát v Hulíně, usnesl se místní obecní výbor, že by bylo výhodné, aby celou stavbu zásobovala cihlami místní cihelna, a předběžně stanovil cenu za 1000 cihel na 30 K. V případě, že by ale došlo ke konkurzu a cena se tak musela změnit, měl novou cenu opět probrat výbor na schůzi. Nicméně se záhy ukázalo, že městská cihelna nemá kapacity na to, aby mohla zásobovat bez zdržení celou stavbu. Proto požádala stavební firma obec a patřičné úřady o povolení vlastní výroby a pálení cihel, samozřejmě za patřičnou náhradu obci a na vlastní zodpovědnost. Firma od města pouze žádala, aby směla využívat jeho materiálu, vše ostatní by si ovšem zařídila sama. Obecní výbor s tímto návrhem souhlasil a onu zmíněnou náhradu stanovil na 8 K za 1000 vypálených cihel.¹²⁰ K samotné výstavbě cukrovaru dopomohly jeho akcie. Cena jedné akcie byla 400 K, celkem si je zakoupila 1 300 akcionářů. Každý akcionář byl ale koupí akcie vázán dodávkou 150 centů řepy ročně. Konečný kapitál cukrovaru na jeho výstavbu překročil 1 000 000 K a zásadně tím urychlil stavební práce, ačkoliv se ani ony neobešly bez menších komplikací. Cukrovar byl dostavěn roku 1910, což je v porovnání s jinými stavebními akcemi obce poměrně rychlá doba, a započal svou sezónu v roce 1910/1911.¹²¹

Z výše uvedených informací tedy vyplývá, že větší investiční činnost se v obci projevila až od poloviny 80. let 19. století a naplno zaměstnala obecní výbor až v prvním desetiletí 20. století. Konečné zadlužení obce, které tyto investice zapříčinily, se k roku 1914

¹¹⁹ DAŘOVÁ, Veronika: *Historie hulínských cukrovarů*. Brno 2012, s. 35 – 36. (Nepublikovaná bakalářská práce).

¹²⁰ AHM, i. č. 12, *Protokoly z jednání obecního výboru*, 6. 5. 1909 a 10. 7. 1909.

¹²¹ FIALA, O. a kol.: c. d., s. 187. Více k hulínským cukrovarům výše zmiňované práce: Fišer, Z. – Úlehla, V.: *Rolnický akciový cukrovar v Hulíně (1910 – 2012)* a Dařová, V.: *Historie hulínských cukrovarů*.

vyšplhalo na 121 730 K.¹²² Jen pro doplnění uvádím, že toho roku obec počítala podle rozpočtu s příjmy ve výši 24 276 K, nicméně výdaje převyšovaly tuto částku o zhruba 50 000 K. Proto byla jedním z průvodních znaků investování v menších městech jistá obezřetnost a zdrženlivost při projednávání rozpočtů jednotlivých projektů. I v případě Hulína se stalo, že členové výboru daly přednost levnějšímu či výhodnějšímu návrhu, jako to bylo při stavbě elektrárny, či ve využití již stojící budovy a její přestavba na nemocnici. V jiných situacích, př. nový obecní hřbitov, se nejprve snažili najít levnější řešení a výhodnější řešení. Strach ze zadlužení se promítl i v nesouhlasu s výstavbou nové školní budovy v 80. letech, či odmítnutím investice do rolnického cukrovaru v 60. letech 19. století.

¹²² Obec si mohla vypůjčit od místních finančních ústavů. Kromě Kontribučenské záložny, o níž první zmínka pochází z roku 1869, mohl obecní výbor využít dalších ústavů a to: Občanská záložna (1870), Rolnicko-živnostenská záložna (1897), Ústřední záložna pro Hulín a okolí (1906). FIALA, O.. a kol.: c. d., s. 341–346.

6 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo přiblížit komunální politiku a vývoj obecní samosprávy ve městě Hulíně v letech 1850 – 1914. Hlavním problémem byl nedostatek pramenů, týkajících se obecních voleb. Při historicky první volbě bylo možno uvést pouze její výsledek a také počet oprávněných voličů v jednotlivých voličských sborech. Oproti tomu volby roku 1892, k nimž se prameny dochovaly, poukázaly nejen na skladbu obyvatelstva v Hulíně, oprávněného volit, poodhalily také nízkou volební účast. Z ukázky dění kolem obecní volby roku 1886 bylo patrné, jak do místního volebního života zasáhla výstavba nové školní budovy probíhající ještě v daném roce. Ačkoliv se nedá přesně zrekonstruovat, jaký dopad měl tento projekt na volební účast, vystihuje spojení jednotlivých složek činnosti obecní samosprávy a jejich vzájemné prolínání. V tomto případě šlo o strach ze zadlužení, kvůli čemuž vplynuly na povrch i nespokojenosti s vedením obce.

Otázka financí nebyla jednoduchá. Z grafů připojených k této práci jasně vyplývá, že po přelomu letopočtu se obec musela rok od roku vyrovnávat se stále vyššími a vyššími výdaji. Oproti tomu finančních zdrojů obecní kasy zpravidla nepřibývalo. Obci tedy nezbylo nic jiného, než žádat o nové půjčky a snažit se schodek v rozpočtu pokrýt odpovídající obecní přirážkou. Také drobné poplatky (například poplatek z kořalky a piva, jenž byl v obci zaveden v 80. letech 19. století) měly alespoň částečně vypomocť při navyšování příjmů, nicméně jejich výše nebyla dostatečná a mnohdy by sotva stačila na pokrytí např. školních potřeb. Obavy z půjček se projevily již v 60. letech při návrhu na stavbu rolnického cukrovaru. Také při stavbě nové školní budovy se ozvaly nesouhlasné hlasy, nicméně investice byla nutná. Stejně tak obecní výbor nemohl přivírat oči nad hygienickými podmínkami ve městě a musel dbát na zdravotnické vyhlášky a uzpůsobit potřebám jak městský hřbitov, tak nemocnici. S koncem 19. století zatěžovala obecní rozpočet i sociální otázka a chudinství.

7 Seznam pramenů a literatury

Literatura

BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska 1850 – 1960*. Svazek VI, okresy Přerov, Hranice, Kroměříž. Ostrava 1978.

BĚLINA, Pavel – HLAVAČKA, Milan – TINKOVÁ, Daniela: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XIa. Praha 2013.

BLÁHA, Josef a kol.: *Hulín: dějiny a přítomnost města*. Brno 1974.

BOROVÍČKA, Michael – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan Pavel – BĚLINA, Pavel: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XII.a, 1860-1890. Praha 2012.

ČOPIK, Jan: *Proměny a kontinuita české komunální politiky: územní samospráva v nové době (1850-2010)*. Díl I, do roku 1945. Dolní Břežany 2014.

DAĐOVÁ, Veronika: *Historie hulínských cukrovarů*. Brno 2012. (Nepublikovaná bakalářská práce).

FIALA, Oldřich a kol.: *Hulín: město na křižovatkách*. Brno 2014.

FIŠER, Zdeněk – ÚLEHLA, Vlastimil: *Rolnický cukrovar akciový v Hulíně (1910 – 2012)*. Vlastivědný věstník moravský, č. 1, ročník 59, 2017.

Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Svazek I. Územně správní vývoj státních a společenských institucí a organizací na Moravě a ve Slezsku v letech 1848-1960. Editor Josef BARTOŠ. Ostrava 1966.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátku po současnost*. Praha 2007.

KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850 – 1914*. Díl I. Ostrava 2007.

KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850 – 1914*. Díl II/1 a 2. Ostrava 2008.

KREJČÍ, Oskar: *Knihy o volbách*. Praha 1994.

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách a na Moravě*. Díl II, H – Kole. Praha 2000.

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách a na Moravě*. Díl VI, Pro-Sto. Praha 2000.

MAIER, Karel: *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850 – 1938*. Praha 2005.

PRAŽÁK, Jiří: *Rakouské právo veřejné*. Díl I. Právo ústavní, část I. Ústava obecní. Praha 1895.

VIKTOŘÍK, Michael: *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. století.* In: Časopis matice moravské, ročník 134, č. 1, 2015.

Prameny

Státní okresní archiv Kroměříž, fond B-a 27 Archiv města Hulína:

- Obecní kronika, 2. část (1855 – 1867)
- Protokoly z jednání obecního výboru (1867 – 1914)
- Obecní volba 1892
- Hlavní kniha příjmů (1892 – 1914)
- Hlavní kniha vydání (1892 – 1914)

Soudobý tisk

Moravské noviny, ročník 10, 11.

Kroměřížské noviny, ročník 2.

Moravská orlice, ročník 1.

8 Résumé

In my bachelor thesis entitled „Development and activities of the municipal self-government in Hulin 1850 – 1914“ I explain issue of local elections and their principles. I focus mainly on data on the number of voters and turnout, then on the background of the elections themselves.

In connection with the municipal self-government I also deal with the topic of municipal management, investment and budget. I focus mainly on the turn of the 19th and 20th century, when the city was gradually to establish new infrastructure, addressing social issues and investing in electrification or stock sugar factory.

9 Přílohy

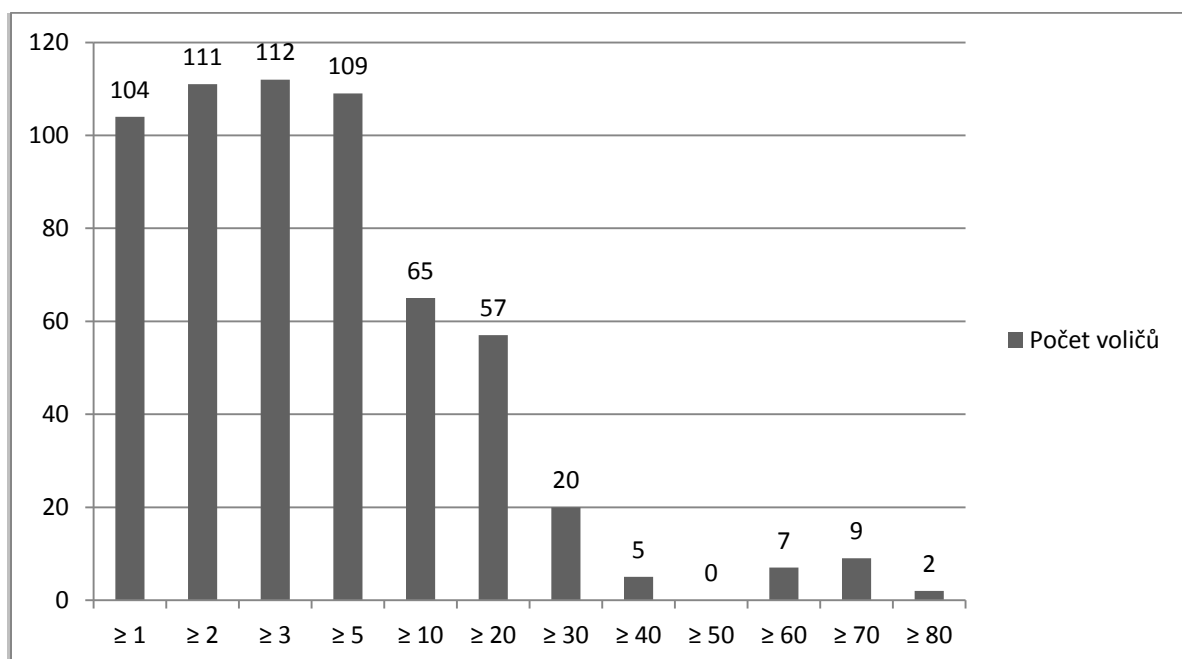
Příloha č. 1 – Tabulka: Počet obyvatel v Hulíně od roku 1790 do roku 1910.

Rok	Počet ob.	Počet domů	Češi	Němci	Jiné
1790	1 940	272	—	—	—
1834	1 968	273	—	—	—
1854	2 125	—	—	—	—
1869	2 338	317	—	—	—
1880	2 823	357	2 760	51	12
1890	3 059	388	2 994	65	10
1900	3 117	433	3 051	52	14
1910	3 652	481	3580	41	31

Příloha č. 2 – Tabulka: Hulínští starostové a jejich funkční období od prvního voleného starosty v letech 1850–1914.

Jméno	Funkční období	Jméno	Funkční období
Florián Obdržálek	1850 - 1856	Augustin Brada	1873 - 1877
Jan Horák	1856 - 1859	Jan Mlčoch	1877 - 1879
Karel Čáp	1859 - 1861	Karel Dočkalík	1879 - 1889
Jan Čáp	1861 - 1865	Josef Omasta	1889 - 1892
Karel Dočkalík	1865 - 1867	Karel Dočkalík	1892 - 1899
Kryšpín Obrátil	1867 - 1870	Karel Dohnal	1899 - 1906
Ignác Dudek	1870 - 1873	Josef Omasta	1906 - 1918

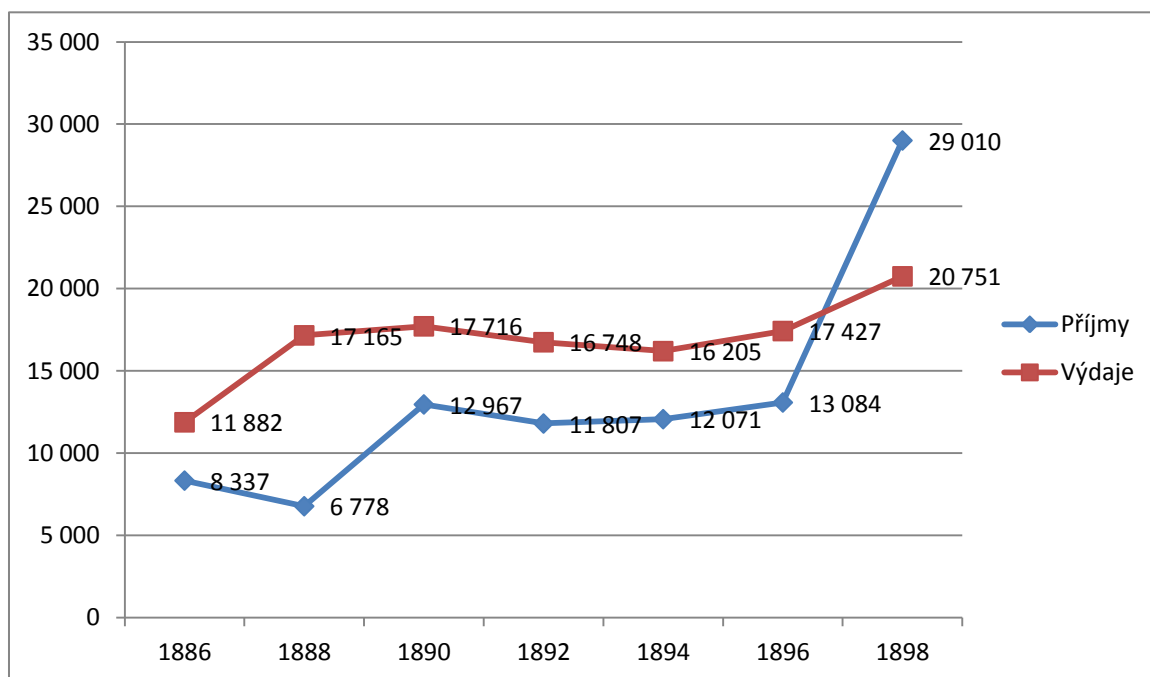
Příloha č. 3 – Graf: Počet hulínských plátců daně oprávněných volit v roce 1892.

Příloha č. 4 – Tabulka: Zastoupení jednotlivých povolání ve třech voličských sborech při obecní volbě roku 1892.

Povolání	Počet voličů			Celkem
	I. sbor	II. sbor	III. sbor	
farář, kaplan	2	—	—	2
lékař, lékárník	2	—	1	3
nadučitel, učitel	3	—	1	4
měšťan	2	3	1	6
rolník, půlláník	9	48	179	236
obchodník, hostinský	—	1	13	14
řemeslníci, živnostníci	3	1	8	12
neuveдено, ostatní	—	—	398	398

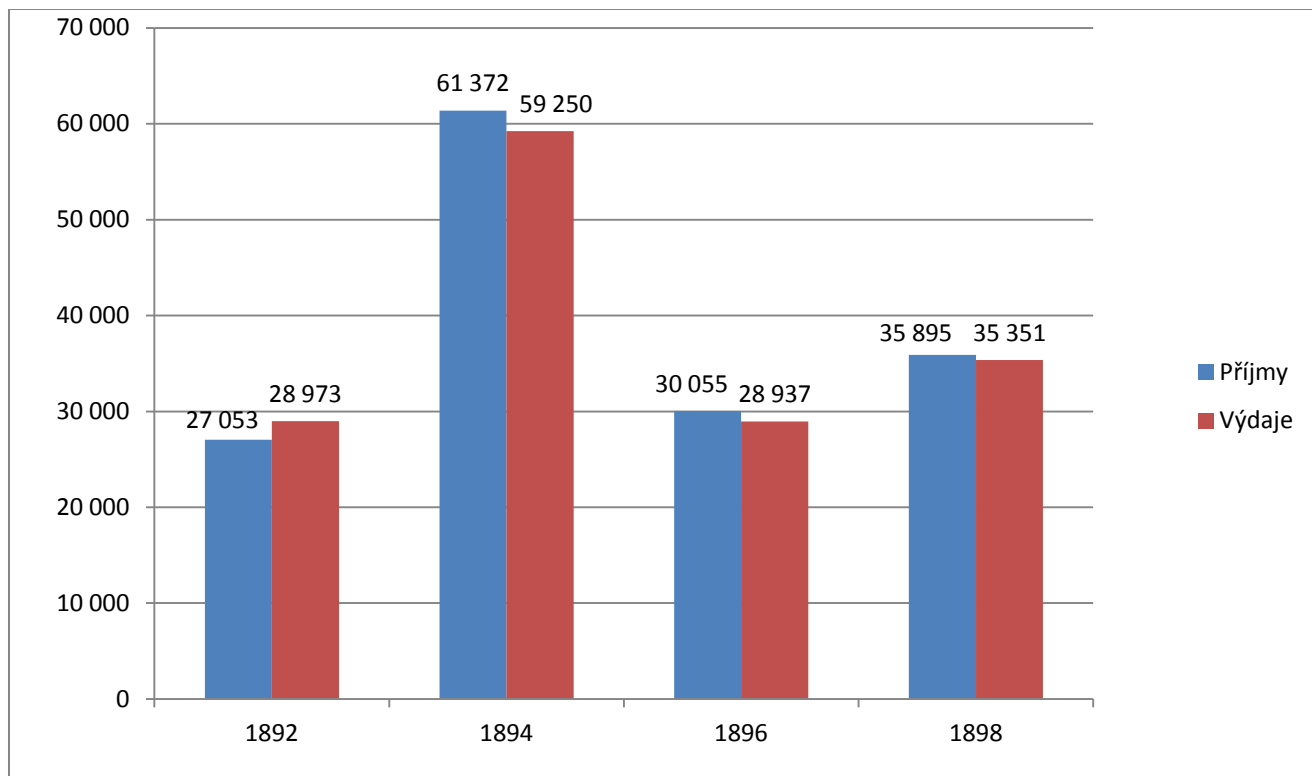
Příloha č. 5 – Graf: Plánované příjmy a výdaje z obecních rozpočtů z let 1886, 1888, 1890, 1892, 1894, 1896 a 1898.

Příloha č. 6 – Tabulka: Komparace hodnot obecní přirážky ze všech přímých daní vyjma osobní daně z příjmu

Rok	1884 - 1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910 - 1912	1913	1914
Obecní přirážka v %	60	50	30	45	87	50	62	76	70	78	80	81	97

Příloha č. 7 – Graf: Reálné příjmy a výdaje obce vyplývající z účetních knih z let 1892, 1894, 1896 a 1898.

Příloha č. 8 – Graf: Plánované příjmy a výdaje z obecních rozpočtů z let 1900, 1902, 1904, 1906, 1908, 1910, 1912 a 1914.

